The Athens Jean Monnet Papers

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Working Paper Nr. 10/2018

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2015-2017: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ

Ευαγγελία Κασιμάτη, Ρόη Παναγιωτοπούλου

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Copyright 2018
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Κλεομένους 22Α, 106 75 Αθήνα
Τηλ. 210 72 20 508 Fax: 210 3617711
Email: jmcenter-athens@pspa.uoa.gr, www.jmce.gr

All rights reserved

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet δεν υιοθετεί πολιτικές ή άλλες θέσεις. Καταβάλλει, μάλιστα, προσπάθεια να παρουσιάζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται σε όλες τις εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους ίδιους τους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Κέντρου, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

*Η **Ευαγγελία Κασιμάτη** είναι Ερευνήτρια-Οικονομολόγος, Διεύθυνση Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών, Τράπεζα της Ελλάδος.*

Οι απόψεις που παρουσιάζονται στο παρόν άρθρο είναι προσωπικές και δεν απηχούν απαραίτητα τις απόψεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Τυχόν λάθη ή παραλείψεις βαρύνουν αποκλειστικά τη συγγραφέα.

*Η **Ρόη Παναγιωτοπούλου** είναι Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.*

Η παρούσα μελέτη βασίζεται, κατά ένα μεγάλο μέρος της, σε δημοσιευμένο άρθρο των συγγραφέων στο επιστημονικό περιοδικό του ΚΕΠΕ «Οικονομικές εξελίξεις», βλ. Κασιμάτη & Παναγιωτοπούλου (2018α), ενώ αποτελεί συνέχεια προγενέστερου ερευνητικού έργου των συγγραφέων, βλ. Kasimati (2016, 2017) και Panagiotopoulou (2016, 2017). Οι συγγραφείς ευχαριστούν τους ανώνυμους κριτές του ΚΕΠΕ, αλλά και τους συμμετάσχοντες στην Ημερίδα του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet του Πανεπιστημίου Αθηνών (βλ. Κασιμάτη & Παναγιωτοπούλου, 2018β) και στο σεμινάριο της Διεύθυνσης Οικονομικής Ανάλυσης και Μελετών της Τράπεζας της Ελλάδος για τα εποικοδομητικά σχόλια και τις εύστοχες παρατηρήσεις τους. Επίσης θερμές ευχαριστίες εκφράζονται στον Νικόλαο Καρδαρά για τη βοήθειά του στην επεξεργασία στοιχείων και μελετών, αλλά και στο Αρχηγείο Λιμενικού Σώματος - Θαλάσσιας Ακτοφυλακής και ειδικότερα στον Παναγιώτη Μπαρουλάκη για την παροχή στατιστικών στοιχείων.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή **5**

1. Σύντομο ιστορικό των μεταναστευτικών ροών από και προς την Ελλάδα **7**

2. Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές **9**

3. Επιδράσεις των μεταναστευτικών ρευμάτων στην οικονομία **14**

3.1 Δημοσιονομικά Μεγέθη *14*

3.2 Αγορά Εργασίας *15*

3.3 Οικονομική ανάπτυξη *16*

3.4 Κοινωνικό κράτος *19*

3.5 Κοινωνική αποδοχή και ενσωμάτωση *21*

4. Η χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ, οι δομές κλειστής φιλοξενίας και οι δυνατότητες μετεγκατάστασης και επανένωσης οικογενειών για τους πρόσφυγες **27**

4.1 Χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ *27*

4.2 Οι δομές κλειστής φιλοξενίας (hotspots) *30*

4.3 Δυνατότητες μετακίνησης – μετεγκατάστασης *32*

4.4 Οικογενειακή επανένωση *33*

5. Συμπεράσματα **35**

Παράρτημα **38**

Πίνακας Α: Πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν στην Ελλάδα ανά δομή και χώρο φιλοξενίας (στοιχεία στις 1/8/2017) 38

Πίνακας Β: Ανταπόκριση Κρατών Μελών στον Επείγοντα Μηχανισμό Μετεγκατάστασης (στοιχεία στις 31/01/2018) 41

Βιβλιογραφία **43**

Πίνακες και Διαγράμματα

Πίνακας 1: Γεννήσεις, θάνατοι, φυσική κίνηση πληθυσμού και μεταναστευτικά ρεύματα ανά δεκαετίες από το 1951 έως το 2011 ……. 8

Πίνακας 2: Αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια ……. 25

Πίνακας 3: Αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας στα λιμάνια …….. 26

Διάγραμμα 1: Εισερχόμενοι – εξερχόμενοι μετανάστες, 1991 – 2016……..…… 8

Διάγραμμα 2: Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην ΕΕ, 2005-2015 ….. 10

Διάγραμμα 3: Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην Ελλάδα, 2005-2015 …… 10

Διάγραμμα 4: Μηνιαίες αφίξεις μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα για τα έτη 2015 – 2017 ……...…… 11

Διάγραμμα 5: Συλληφθέντες μη νόμιμοι αλλοδαποί ανά μεθόριο (σε θαλάσσια και χερσαία σύνορα) το 10μηνο για τα έτη 2016 και 2017…….. 13

Διάγραμμα 6: Πληθυσμός (σε εκατομμύρια) και δείκτης γήρανσης της χώρας για τα έτη 1951 – 2011 και 2017 …… 17

Διάγραμμα 7: Γνώμη των Ευρωπαίων για τα πιο σημαντικά προβλήματα ……... 23

Διάγραμμα 8: Γνώμη των Ελλήνων για τα πιο σημαντικά προβλήματα……... 23

Διάγραμμα 9: Συνοπτική παρουσίαση της χρηματοδότησης της Ελλάδας από την ΕΕ (σε εκατ. ευρώ)…… 28

Διάγραμμα 10: Χρηματοδότηση των ελληνικών κρατικών υπηρεσιών από την ΕΕ (σε εκατ. ευρώ) …….. 29

Διάγραμμα 11: Χρηματοδότηση της ΕΕ προς ΜΚΟ για την Ελλάδα (σε εκατ. ευρώ)…..… 29

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΚΑΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2015-2017: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ

Εισαγωγή

Από τα μέσα του 2015 η Ελλάδα άρχισε να δέχεται ένα πρωτόγνωρο κύμα προσφύγων και μεταναστών,[1] τάση η οποία διογκώθηκε με την πάροδο του έτους, και συνεχίστηκε τα επόμενα έτη, αλλά σε σαφώς πιο περιορισμένη κλίμακα. Το 2015 το μεγαλύτερο τμήμα προσφύγων και μεταναστών ήρθε στη χώρα δια θαλάσσης προσεγγίζοντας τα νησιά του Αιγαίου που βρίσκονται κοντά στα παράλια της Τουρκίας.

Το παρόν άρθρο επιχειρεί αρχικά να αποτυπώσει μια σύντομη διαχρονική περιγραφή των μεταναστευτικών ροών και των χαρακτηριστικών τους.[2] Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην έκταση και εξέλιξη του φαινομένου αυτού από το 2015 έως και το 2017. Στη συνέχεια καταγράφει τα ευρήματα μελετών της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους οι πρόσφυγες – μετανάστες επηρεάζουν μια οικονομία ως προς τα δημοσιονομικά μεγέθη, την αγορά εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη και το κοινωνικό κράτος. Μολονότι η πλειονότητα των προσφύγων δεν επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα,[3] οι πιθανότητες που διαθέτουν να μετοικίσουν σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες έχουν μειωθεί με αποτέλεσμα ένας σημαντικός αριθμός των νεοαφιχθέντων να αναγκαστεί να παραμείνει στην χώρα. Οι συνθήκες αυτές επιβάλλουν να εξεταστούν και να εφαρμοστούν το ταχύτερο πολιτικές οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης (βλ. επίσης Καβουνίδη 2017: 45-46).

---

[1] *Πρόσφυγας:* είναι ένα άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του εξαιτίας πολιτικής, εθνικής, φυλετικής και θρησκευτικής δίωξης ή επειδή ανήκει σε μια ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα η οποία διώκεται. Πρόσφυγας είναι επίσης εκείνος που αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη χώρα του λόγω πολέμου ή γενικευμένης βίας. *Μετανάστης*: θεωρείται ένα άτομο που εγκαταλείπει τη χώρα του προσπαθώντας να βρει εργασία και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Συχνά υποχρεώνεται να φύγει λόγω απόλυτης φτώχειας και αντίξοων περιβαλλοντικών συνθηκών (UNHCR, 1951). Στο παρόν κείμενο τα στοιχεία που αναφέρονται αφορούν μόνον σε πρόσφυγες ή σε μετανάστες όταν αυτό διευκρινίζεται ρητά από τις πηγές που συλλέγουν τα εν λόγω στοιχεία, ενώ σε πρόσφυγες – μετανάστες όταν δεν καθίσταται δυνατή η παραπάνω διάκριση.

[2] Κατά τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων από τους διαφόρους διεθνείς οργανισμούς που ασχολούνται με τις μεταναστευτικές - προσφυγικές ροές εντοπίζονται συχνά μικρότερες ή μεγαλύτερες αποκλίσεις σε συναφή μεγέθη λόγω της πληθώρας στοιχείων, αλλά και των διαφορετικών τρόπων που συλλέγονται από ποικίλους φορείς. Σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. ροές) τα στοιχεία διαφοροποιούνται επειδή συλλέγονται σε ημερήσια βάση.

[3] Σε εμπειρική έρευνα που διεξήγαγε το Παρατηρητήριο του Δήμου Αθηναίων για τους πρόσφυγες και μετανάστες το Νοέμβριο – Δεκέμβριο του 2016 σε 543 οικογένειες που διέμεναν στο Κέντρο Υποδοχής Προσφύγων στον Ελαιώνα, καταγράφηκε ότι μόνον το 5% των ερωτηθέντων επιθυμεί να παραμείνει στην Ελλάδα. http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2016/11/var-160-oct-2016_ref.pdf

Στα πλαίσια αυτά εξετάζονται οι στάσεις και οι αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας αναφορικά με τις δυνατότητες κοινωνικής αποδοχής και ενσωμάτωσης των μεταναστών σε αυτήν, ενώ καταδεικνύονται οι ξενοφοβικές αντιδράσεις σημαντικής μερίδας του πληθυσμού. Οι τελευταίες φαίνεται ότι διαφοροποιούνται ελαφρώς προς το θετικότερο εκφράζοντας κυρίως ανθρωπιστική αλληλεγγύη λόγω της αυξανόμενης παρουσίας μεταναστών και προσφύγων στη χώρα ύστερα από το κλείσιμο των συνόρων προς Βορρά και τον ακούσιο εγκλωβισμό τους σε ελληνικό έδαφος.

Στην παρούσα μελέτη, επίσης, παρουσιάζεται η χρηματοδοτική στήριξη της Ελλάδας, των ελληνικών κρατικών υπηρεσιών αλλά και των ΜΚΟ από την ΕΕ, και καταγράφονται στοιχεία προσφύγων και μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα, είτε σε δομές κλειστής φιλοξενίας είτε σε διαφορετικών ειδών καταλύματα φιλοξενίας. Τέλος, το άρθρο παρουσιάζει στοιχεία αιτήσεων διεθνούς προστασίας και δυνατότητες μετακίνησης-μετεγκατάστασης των προσφύγων καθώς και επανένωσης με τις οικογένειές τους, αποσκοπώντας να δώσει μια σφαιρική εικόνα της εξέλιξης των μεταναστευτικών ροών σε επίπεδο χώρας και να εκτιμήσει τις επιδράσεις που ασκούν οι ροές αυτές στις τοπικές κοινωνίες υποδοχής.

Η ανάλυση των παραπάνω στοιχείων, των προσπαθειών του ελληνικού κράτους να αντιμετωπίσει το πρωτόγνωρο αυτό φαινόμενο, τα μέτρα διαφόρων χωρών της ΕΕ αλλά και η επίσημη πολιτική της σχετικά με το μεταναστευτικό, καθώς επίσης οι συνεχιζόμενες αφίξεις προσφύγων και μεταναστών σε συνάρτηση με το ελλιπέστατο σύστημα επαναπατρισμού όσων δεν δικαιούνται ασύλου, έχουν προσδώσει επείγουσα προτεραιότητα στο μεταναστευτικό ζήτημα, ιδίως στις νησιωτικές κοινωνίες που πλήττονται άμεσα. Ο χειρισμός του μεταναστευτικού ζητήματος δεν αποτελεί απλά μία πολιτική που αφορά μόνον τις χώρες άμεσης υποδοχής, αλλά εξελίσσεται σε ένα μακροχρόνιο κοινωνικό φαινόμενο αποδοχής και ένταξης αλλοδαπών πληθυσμών στον εθνικό κοινωνικό ιστό που απαιτεί πολυσχιδείς πολιτικές πρωτοβουλίες και αποφάσεις σε βάθος χρόνου. Τόσο τα κράτη της ΕΕ όσο και η Ελλάδα φαίνεται ότι δεν είναι ακόμα επαρκώς προετοιμασμένα να αντιμετωπίσουν μακροχρόνια και αποδοτικά τα νέα κύματα μετανάστευσης και να επανασχεδιάσουν την οικονομική και κοινωνική πολιτική που θα επιτρέψει την ανάπτυξη και ευημερία των κοινωνιών τους. Επίσης δεν έχουν ενημερώσει επαρκώς τους γηγενείς πληθυσμούς για τα ενδεχόμενα πλεονεκτήματα της παρουσίας μεταναστών – προσφύγων με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να εκδηλώνεται ένα πρωτοφανές κύμα εθνικισμού σε πολλές χώρες της ΕΕ που εκδηλώνεται με κάθετη απόρριψη οποιασδήποτε απόπειρας ενσωμάτωσης μεγάλου αριθμού μεταναστών στις εν λόγω κοινωνίες.

1. Σύντομο ιστορικό των μεταναστευτικών ροών από και προς την Ελλάδα

Η Ελλάδα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο παρουσιάζει διαχρονικά έντονη μεταναστευτική δραστηριότητα, αρχικά ως χώρα αποστολής μεταναστών, κατόπιν ως προορισμός των παλιννοστούντων Ελλήνων μεταναστών από την Ευρώπη αλλά και από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, και τέλος, ως χώρα υποδοχής μεταναστών από τα Βαλκάνια, την Αφρική και την Ασία.[4] Η γεωγραφική της θέση ως πύλη εισόδου προς την ΕΕ από Ανατολάς την καθιστά ιδιαίτερα θελκτικό μεταναστευτικό προορισμό είτε για μόνιμη διαμονή, είτε κυρίως ως χώρα διέλευσης με στόχο την εγκατάσταση σε χώρες της Βόρειας Ευρώπης.

Οι μετακινήσεις πληθυσμών μεταπολεμικά στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από σημαντικές μεταβολές ως προς την κατεύθυνσή τους, αλλά και ως προς τις εθνικότητες και τα κίνητρα μετακίνησης. Συνοπτικά οι μεταναστευτικές ροές στην Ελλάδα μπορούν να διαιρεθούν στις ακόλουθες χρονικές περιόδους (βλέπε Πίνακα 1):

— 1951-1970: Η καθαρή μετανάστευση του ελληνικού πληθυσμού ήταν έντονα αρνητική δεδομένης της αθρόας μετανάστευσης Ελλήνων πολιτών προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης (κυρίως Γερμανία, Βέλγιο, Σουηδία και Γαλλία).

— 1971-1990: Η καθαρή μετανάστευση μειώνεται και αποκτά σταδιακά θετικό πρόσημο επειδή πολλοί Έλληνες, ιδίως από την Ευρώπη επιλέγουν να επαναπατρισθούν, ενώ ένας μικρός αριθμός ξένων μεταναστών εισέρχεται στη χώρα.

— 1991-2000: Η καθαρή μετανάστευση είναι πλέον σαφώς θετική δεδομένου ότι αλλοδαποί μετανάστες (κυρίως από Αλβανία, Παλαιστίνη, Κουρδιστάν, Βουλγαρία, Ρουμανία, κ.ά.) εισέρχονται μαζικά στη χώρα με σκοπό να βρουν εργασία και να εγκατασταθούν μόνιμα ή να μετακινηθούν προς κάποια άλλη χώρα της ΕΕ, ή τέλος μετά από ένα χρονικό διάστημα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους.

— 2001-2011: Η καθαρή μετανάστευση ακολουθεί σταδιακά καθοδική πορεία επειδή πολλοί αλλοδαποί μετανάστες επιλέγουν να εγκαταλείψουν τη χώρα.

Ωστόσο, από το 2010 και μετά παρατηρείται ένα νέο φαινόμενο μετανάστευσης Ελλήνων πολιτών προς το εξωτερικό το οποίο σχετίζεται άμεσα με την οικονομική κρίση και την αδυναμία των νέων και μορφωμένων ατόμων να βρουν κατάλληλη εργασία.[5] Υπολογίζεται ότι σύμφωνα με στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Απόδημου Ελληνισμού του

[4] Για μια ενδελεχή μελέτη σχετικά με την περιοδικότητα, τη διάρκεια και την κοινωνικο-οικονομική σύνθεση των μεταναστευτικών ρευμάτων κατά τον 20ο αιώνα από και προς την Ελλάδα, βλ. Λιανός και Καβουνίδη, 2012.

[5] Σχετικά με την αδυναμία εξεύρεσης απασχόλησης λόγω της μεγάλης αύξησης της ανεργίας (26,5% το 2014) και ιδιαίτερα της ανεργίας των νέων (περίπου 52,4% για την ηλικιακή κατηγορία 15-24 ετών) καθώς και των δυσμενών συνθηκών απασχόλησης και χαμηλών μισθών, πρβλ. Cavounidis 2016: 29-31 και Λαζαρέτου 2016: 37-41.

Υπουργείου Εξωτερικών, ο αριθμός των Ελλήνων που μετανάστευσαν στη διάρκεια της πενταετίας 2010-2015 άγγιξε τις 332.000.[6]

Πίνακας 1: Γεννήσεις, θάνατοι, φυσική κίνηση πληθυσμού και μεταναστευτικά ρεύματα ανά δεκαετίες από το 1951 έως το 2011.

Δεκαετία	Γεννήσεις	Θάνατοι	Φυσική αύξηση	Μεταναστευτικά Ρεύματα		
				Ελλήνων	Αλλοδαπών	Σύνολο
1951-1960	1.533.249	577.212	956.037	- 244.450	24.165	- 220.285
1961-1970	1.532.475	693050	839.425	- 497.169	37.832	- 459.337
1971-1980	1.338.877	801.509	637.368	265.552	78.856	334.408
1981-1990	1.183.634	911,193	272.441	251.190	- 4.148	247.042
1991-2000	1.021.361	999.764	21.617	52.746	629.817	682.563
2001-2011	1.098.440	1.062.785	35.654	-267.620	150.187	-117.433

***Πηγές**: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές πληθυσμού 1928–1984. ΚΕΠΕ, Ο πληθυσμός της Ελλάδας, Αθήνα 1978 και http://www.inade.gr/forum/Klimis.htm*

Μια συνοπτική εικόνα της εξέλιξης των μεταναστευτικών ροών από και προς την Ελλάδα για το χρονικό διάστημα 1991 έως 2016 διακρίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα όπου

Διάγραμμα 1: Εισερχόμενοι – εξερχόμενοι μετανάστες, 1991 – 2016.

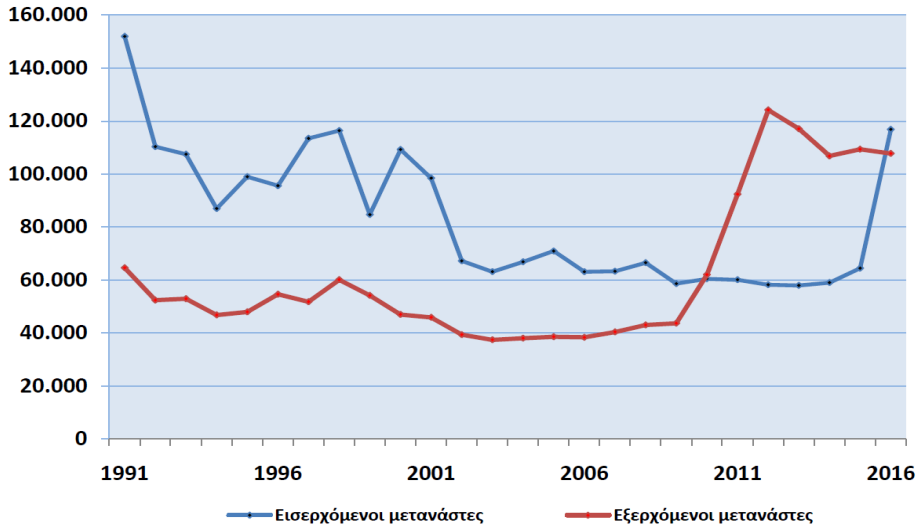

***Πηγή**: ΕΛΣΤΑΤ, 2017α*

[6] Τα στοιχεία προέρχονται από καταγραφές των Ελληνικών πρεσβειών στο εξωτερικό και περιλαμβάνονται στην επίσημη έκθεση που κατατέθηκε το Σεπτέμβριο 2016 στη Βουλή. Όπως διευκρινίζεται στην αρχή της έκθεσης, τα στοιχεία αυτά προσεγγίζουν την πραγματικότητα χωρίς να είναι ακριβή επειδή δεν υπάρχει υποχρεωτικό σύστημα καταγραφής (Μουρίκη: 69, υπ. εκδ.). Το Pew Research Center κατέγραψε για το έτος 2017 930.000 άτομα που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και διαμένουν στο εξωτερικό. Πρόκειται για το σύνολο των ελλήνων μεταναστών από το 1990 έως και 2017, http://www.pewglobal.org/2018/02/28/global-migrant-stocks/?country=GR&date=2017

Παρ' όλες τις διακυμάνσεις των μεταναστευτικών ροών προς τη χώρα μας, η Ελλάδα παρουσιάζει ως προς την υπηκοότητα αξιοπρόσεκτα υψηλή συνοχή, εφόσον το 1981 μόνον το 1,8% του πληθυσμού είχε ξένη υπηκοότητα, το 1991 το αντίστοιχο ποσοστό μειώθηκε ελαφρά σε 1,6%, το 2001 αυξήθηκε σημαντικά και έφτασε το 7% λόγω της εισροής οικονομικών μεταναστών και το 2011 συνεχίστηκε η άνοδος και ανήλθε στο 8,4%.[7] Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 το ποσοστό των αλλοδαπών στο σύνολο του πληθυσμού κυμάνθηκε γύρω στο 8-10% και βρίσκεται λίγο πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ (Κόντης: 22, υπ. εκ.).

2. Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές

Το κύμα μετανάστευσης (πρόσφυγες, οικονομικοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο και παράνομοι μετανάστες) προς τις χώρες της ΕΕ έχει αυξηθεί κατακόρυφα από τα μέσα της δεκαετίας του 2010. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2015 στην ΕΕ εισήλθαν 4,5 εκατ. άτομα, καταγράφοντας τον υψηλότερο ετήσιο αριθμό εισόδου μεταναστών στην ιστορία. Την προηγούμενη χρονιά είχαν φτάσει 3,8 εκατ. άτομα, ενώ ποτέ μέχρι τότε ο αριθμός τους δεν ξεπέρασε τα 4,0 εκατ. Όσον αφορά στους αιτούντες άσυλο, από τις 626 χιλ. αιτήσεις ασύλου το 2014, ανήλθαν στο ιστορικά υψηλό 1,3 εκατ. αιτήσεις για το 2015, ενώ σταθεροποιήθηκαν στις 1,2 εκατ. το 2016 στις 28 ευρωπαϊκές χώρες.[8]

Οι βασικότερες χώρες εισόδου – υποδοχής των πρόσφατων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην ΕΕ είναι η Ελλάδα και η Ιταλία. Οι Βουλγαρία, Ουγγαρία, Σερβία, Κροατία, η Σλοβακία και πΓΔΜ αποτελούν τις σημαντικότερες χώρες διέλευσης. Αντίθετα, οι τρεις βασικότερες χώρες προορισμού για τους αιτούντες άσυλο, είναι η Γερμανία, η Αυστρία και η Γαλλία, με τη Γερμανία να συγκεντρώνει το 34% των εισερχόμενων μεταναστών και το 60% των αιτήσεων ασύλου το 2016 σύμφωνα με την Eurostat (στοιχεία στις 06/06/2017). Στα παρακάτω διαγράμματα διακρίνεται η αύξηση της καθαρής ροής[9] μεταναστών και προσφύγων προς την ΕΕ (Διάγραμμα 2) και προς την Ελλάδα ειδικότερα (Διάγραμμα 3).

[7] ΕΛΣΤΑΤ, απογραφές πληθυσμού. Δεν συμπεριλαμβάνονται οι απάτριδες, τα αγνώστου υπηκοότητας άτομα, ενώ συμπεριλαμβάνονται οι πολίτες των κρατών – μελών της ΕΕ.

[8] Eurostat (06/06/2017), http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
Για να υπάρχει μέτρο σύγκρισης της σημερινής κρίσης αξίζει να σημειωθεί ότι οι αιτήσεις ασύλου το 1992 κατά την πτώση του τείχους του Βερολίνου ήταν 672.000, ενώ την εξαετία 1996-2001 με τη εμπόλεμη κατάσταση στην πρώην Γιουγκοσλαβία και την κρίση στο Κόσσοβο οριακά ξεπέρασαν τις 400.000 κατ' έτος.

[9] Καθαρή ροή είναι η διαφορά των εξερχόμενων από τους εισερχόμενους.

Διάγραμμα 2: Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην ΕΕ, 2005-2015

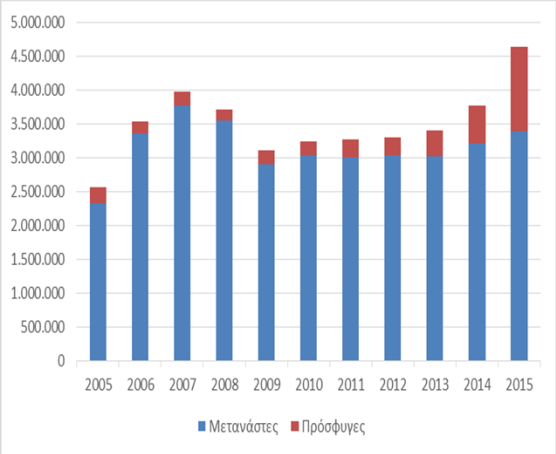

Πηγή: *Eurostat*

Διάγραμμα 3: Μεταναστευτικές και προσφυγικές καθαρές ροές στην Ελλάδα, 2005-2015

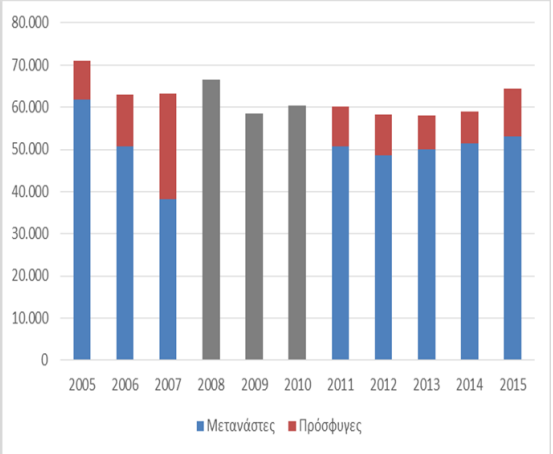

Πηγή: *Eurostat*

Σημείωση: *Για τα έτη 2008-2010 δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα*

Τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ευρώπη δεν αποτελούν πρόσφατο φαινόμενο. Οι μετανάστες ακολουθούν παραδοσιακά τρείς κυρίως οδούς διέλευσης της Μεσογείου για να προσεγγίσουν την ήπειρο: τη Δυτική, την Κεντρική και την Ανατολική Μεσογειακή οδό.[10] Ανάλογα με τα αίτια που ωθούν τους πληθυσμούς σε μετανάστευση, επιλέγεται η πιο πρόσφορη οδός, λαμβάνοντας επίσης υπόψη τις συνθήκες ελέγχων, και φύλαξης των συνόρων, τις δυνατότητες χρήσης δημόσιων μεταφορικών μέσων καθώς και το νομικό καθεστώς που διέπει την πολιτική απέναντι στους μετανάστες στην εκάστοτε χώρα υποδοχής ή διέλευσης (Alexandridis & Dalkiran 2017: 11-14).

Η Δυτική Μεσογειακή οδός που συνδέει το Μαρόκο με την Ευρώπη (διαμέσου Ισπανίας και Γαλλίας) αποτελεί διαχρονικό μεταναστευτικό δίαυλο για τους πληθυσμούς της βόρειας και δυτικής Αφρικής.

Η Κεντρική Μεσογειακή οδός ξεκινά από την Αίγυπτο ή πιο συχνά από τη Λιβύη και καταλήγει στη Μάλτα ή στην Ιταλία. Λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη θαλάσσια απόσταση μεταξύ των παραλίων της Αφρικής και της Ιταλίας ή Μάλτας, η οδός αυτή θεωρείται

[10] Σύμφωνα με τη Frontex (2017a) καταγράφονται και τρεις ακόμα δευτερεύουσες μεταναστευτικές οδοί με μικρότερο αριθμό ατόμων που τις χρησιμοποιούν. Συγκεκριμένα αναφέρονται: η Δυτική Βαλκανική οδός που χρησιμεύει αποκλειστικά ως δίαυλος μετακίνησης μεταναστών – προσφύγων από την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Βουλγαρία προς τις χώρες της κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης, τα Ανατολικά σύνορα, που συνδέουν τη Ρωσία και την Ουκρανία με τη Ρουμανία και την Ουγγαρία καθώς και η εσωτερική οδός Αλβανία - Ελλάδα μέσω της οποίας μετακινούνται κατά κύριο λόγο Αλβανοί οικονομικοί μετανάστες για εποχιακή απασχόληση κυρίως στην Ελλάδα αλλά και μικρός αριθμός μεταναστών από τις χώρες της Ασίας και Αφρικής.

εξαιρετικά επικίνδυνη (3.200 θάνατοι το 2014, 2.900 το 2015, 4.581 το 2016 και 2.832 το 2017).[11]

Η χρήση της Ανατολικής Μεσογειακής οδού ως διαύλου διέλευσης πληθυσμών από την Ασία και τη βόρεια Αφρική είναι μία παλαιά διαδρομή που συνδέει την κεντρική Ευρώπη με την Τουρκία, την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τις ενδιάμεσες χώρες των Βαλκανίων. Ωστόσο, μετά το 2014 (έτος κατά το οποίο το δρόμο αυτό επέλεξαν συνολικά 50.830 άτομα) η οδός αυτή κατέστη κεντρική επιλογή διέλευσης προς την Ευρώπη, αφού το 2015 υπολογίζεται ότι περίπου 1 εκατομμύριο άτομα χρησιμοποίησαν τη δίοδο αυτή (συνολικά πάνω από 885.000 πέρασαν τα σύνορα της Ελλάδας, δηλαδή 17 φορές περισσότερα από το προηγούμενο έτος). Μετά την υπογραφή της Συμφωνίας με την Τουρκία στις 18 Μαρτίου 2016 και το κλείσιμο των συνόρων με την πΓΔΜ η πλειονότητα των μεταναστευτικών ροών στράφηκε προς την κεντρική Μεσογειακή οδό.

Καθ' όλο το έτος 2015 η Ελλάδα δέχθηκε το 84% του συνόλου των μεταναστευτικών ροών που διήλθαν από τη Μεσόγειο. Η μηνιαία διακύμανση των αφίξεων κατά τα έτη 2015 - 2017 απεικονίζεται στο Διάγραμμα 4.

Διάγραμμα 4: Μηνιαίες αφίξεις μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα για τα έτη 2015 – 2017

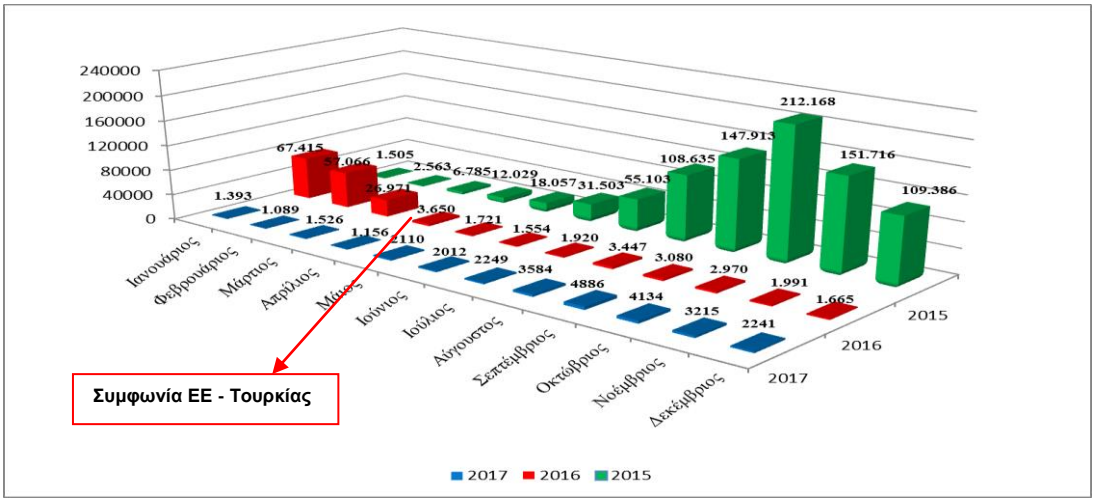

Πηγή: *IOM (2016a), Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of available data and information, reporting period 2015 και 2016-2017: https://data2.unhcr.org/en/documents/download/61395*

[11] IOM (2015a) *Addressing Complex Migration Flows in the Mediterranean: IOM Response Plan, Spotlight on South-Eastern Europe*, https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/seeeca/SEE-Adressing-Complex-Flows-in-the-Mediterranean.pdf, IOM (2015b) *Response Plan for the Mediterranean and Beyond, Addressing complex migration flows in the countries of origin, transit and destination*, October 2015, *https://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/IOM-Response-Plan-for-the-Mediterranean-and-Beyond-Oct2015.pdf*, *IOM (2018) Mediterranean Migrant Arrivals Reached 171,635 in 2017; Deaths Reach 3,116*, https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reached-171635-2017-deaths-reach-3116 .

Είναι προφανές ότι ο αριθμός των αφίξεων των μεταναστών και προσφύγων μειώθηκε δραστικά μετά τη συμφωνία με την Τουρκία, ωστόσο, είναι επίσης εμφανές ότι οι αφίξεις ποτέ δεν ανακόπηκαν εντελώς, μολονότι είναι πλέον γνωστό στους επίδοξους οικονομικούς μετανάστες ότι οι δρόμοι προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης παραμένουν κλειστοί και οι έλεγχοι νόμιμης διέλευσης και παραμονής τους έχουν ενταθεί. Από τον Απρίλιο του 2016 η πλειονότητα των μεταναστών και προσφύγων επιλέγει να αποτολμήσει το πέρασμα στην Ευρώπη μέσω Ιταλίας.[12]

Όσον αφορά τις οδούς έλευσης προς την Ελλάδα οι μετανάστες – πρόσφυγες προτίμησαν τα τελευταία χρόνια εμφανώς τη θαλάσσια οδό έναντι της χερσαίας, επειδή αφενός η διέλευση από τα τουρκικά παράλια στα ελληνικά νησιά θεωρήθηκε πιο ασφαλής και πιο σύντομη, και αφετέρου, επειδή από το 2012 στα σύνορα του Έβρου έχει κατασκευαστεί φράχτης που δυσχεραίνει την παράνομη είσοδο ατόμων μέσω ξηράς.

Σχετικά με την αποτελεσματικότητα της φύλαξης των συνόρων, διακρίνονται στο ακόλουθο διάγραμμα 5 οι συλλήψεις μη νόμιμων αλλοδαπών στα σύνορα της χώρας για το πρώτο δεκάμηνο των ετών 2016 και 2017. Συνολικά το 2016 συνελήφθηκαν 196.659 άτομα, ενώ το 2017 μόλις 56.351 άτομα. Η διαφορά (-71,35%) είναι καθοριστική και σηματοδοτεί αφενός τον βελτιωμένο έλεγχο των θαλάσσιων συνόρων και αφετέρου την ανακοπή των μεταναστευτικών ροών από την οδό της Ανατολικής Μεσογείου. Επίσης, για τα έτη 2015 και 2016 ο κύριος όγκος των μη νόμιμων εισόδων μεταναστών έλαβε χώρα στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου με προεξάρχουσα τη Λέσβο και κατόπιν τη Χίο. Σημαντική επιβάρυνση μεταναστευτικών ροών υπέστησαν και τα νησιά Κως, Σάμος, Λέρος και Ρόδος. Η τάση αυτή παρατηρείται και μετά τη συμφωνία με την Τουρκία.

[12] Στην Ιταλία το 2015 εισήλθαν 155.842 μετανάστες – πρόσφυγες, ενώ το 2016 ο αριθμός τους έφτασε τους 181.436. Το 2017 ο αριθμός των μεταναστών – προσφύγων μειώνεται σημαντικά (119.310 άτομα), παραμένει όμως ο υψηλότερος συγκριτικά με τις άλλες χώρες εισόδου μεταναστών – προσφύγων στην ΕΕ. Βλ. IOM (2017) και IOM (2018).

Διάγραμμα 5: Συλληφθέντες μη νόμιμοι αλλοδαποί ανά μεθόριο (σε θαλάσσια και χερσαία σύνορα) το 10μηνο για τα έτη 2016 και 2017.

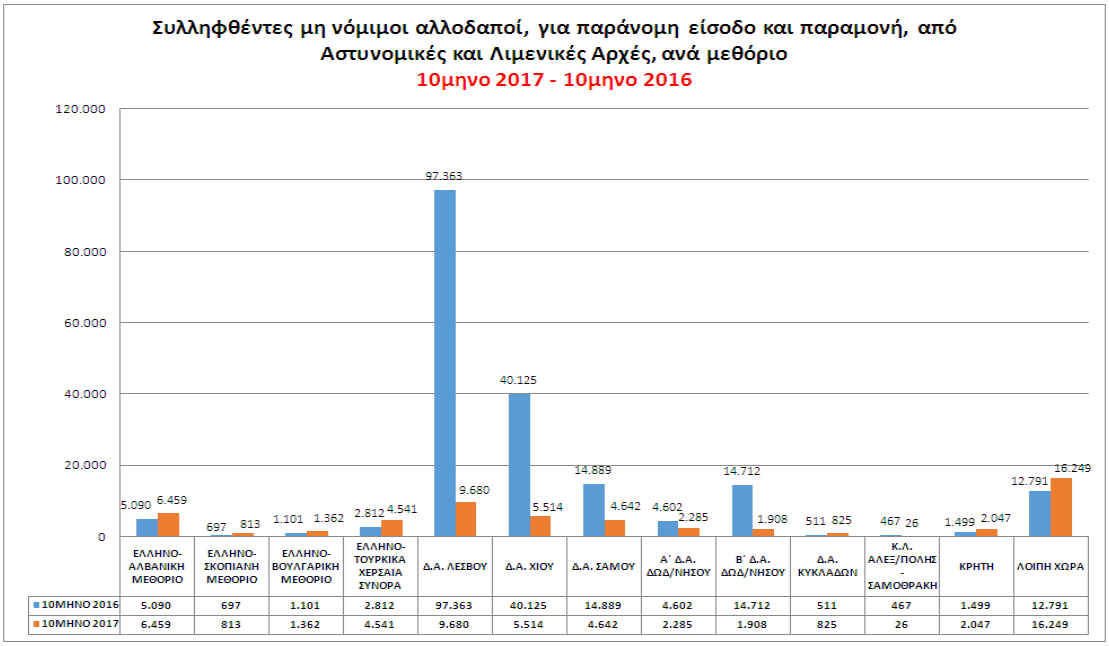

Πηγή:
http://www.astynomia.gr/images/stories//2017/statistics17/allodapwn/10_statistics_all_2017_methorio.png

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Αυγούστου 2017, στην Ελλάδα βρίσκονται 62.206 πρόσφυγες - μετανάστες (βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α). Από αυτούς περίπου το 23% φιλοξενούνται σε δομές στα νησιά του Αιγαίου, το 12% σε δομές υποδοχής στην Αττική και ένα μεγάλο μέρος (34%) φιλοξενείται σε διάφορους χώρους (όπως διαμερίσματα, ξενοδοχεία) που ενοικιάζονται για το σκοπό αυτό από την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες του ΟΗΕ και τις Μ.Κ.Ο.

Η κατανομή των προσφύγων – μεταναστών που εισήλθαν στην Ελλάδα το 2015 ως προς τη χώρα καταγωγής τους ανήλθε σε: 56% Σύριους, 25% Αφγανούς, 10% Ιρακινούς και 9% ανήκαν σε άλλες εθνικότητες. Από αυτούς, το 45% ήταν άνδρες, το 20% γυναίκες και το υπόλοιπο 35% παιδιά. Οι κύριες εθνικότητες όσων αιτήθηκαν άσυλο για να παραμείνουν στην Ελλάδα (στοιχεία από το 2013 μέχρι α΄τριμ. 2017) είναι 38% Σύριοι, 12% Αφγανοί, 11% Πακιστανοί, 8% Ιρακινοί και 4% Αλβανοί. Από τους αιτούντες άσυλο, το 32% είναι ανήλικοι, το 48% στην ηλικιακή ομάδα 18-34, το 19% από 35 μέχρι 64 και μόνο το 1% άνω των 65. Τέλος, ως προς το φύλο έχουμε 49% άντρες, 20% γυναίκες και το υπόλοιπο 31% παιδιά (Υπηρεσία Ασύλου, 2017).

Η κατανομή των μεταναστών – προσφύγων κατά εθνικότητα το 2016 δε διαφέρει σημαντικά από εκείνη του 2015 και ανήλθε σε 46,5% Σύριους, 24,2% Αφγανούς, 15,2%

Ιρακινούς, 4,9% Πακιστανούς, 3,1% Ιρανούς, και 6,0% χωρίς προσδιορισμό εθνικότητας.[13] Μάλιστα επισημαίνεται ότι το 2016 οι αιτήσεις των Συρίων για άσυλο είχαν ξεπεράσει το άθροισμα των υπόλοιπων εθνικοτήτων με ποσοστό 52%.

3. Επιδράσεις των μεταναστευτικών ρευμάτων στην οικονομία

3.1 Δημοσιονομικά Μεγέθη

Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος (2016, σελ.79) οι βασικές επιδράσεις της μεταναστευτικής κρίσης, ορίζονται σε τρία ευρύτερα πεδία: στα βασικά οικονομικά μεγέθη (δημοσιονομικές μεταβλητές, αγορά εργασίας και ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης), στη βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας και στο κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο με κύριο στόχο την επιτυχή ενσωμάτωση και αποδοχή των αλλοδαπών από τις τοπικές κοινωνίες.

Για την αντιμετώπιση της ανθρωπιστικής κρίσης, η ΕΕ ενέκρινε πρόγραμμα στήριξης ύψους €9,2δις για τη διετία 2015-16 προς τις χώρες διέλευσης και υποδοχής των προσφύγων.[14] Επιπλέον αυτών των κονδυλίων, κάθε χώρα που σχετίζεται με την υποδοχή και φιλοξενία μεταναστών επωμίζεται το κόστος της διαδικασίας έκδοσης ασύλου, όπως και της μεταφοράς των προσφύγων σε άλλες χώρες της ΕΕ. Ο ευρωπαϊκός μέσος όρος του δημοσιονομικού κόστους των αιτούντων άσυλο, εκτιμήθηκε στο 0,08% του ΑΕΠ για το 2014, αυξήθηκε σε 0,14% του ΑΕΠ για το 2015, ενώ για το 2016 είχε προβλεφτεί στο 0,22%. Στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό για το 2015 ήταν ελαφρώς πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και ανερχόταν στο 0,17%.[15]

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2015), κατά τα πρώτα στάδια της προσφυγικής κρίσης η εκτίμηση για τις δημόσιες δαπάνες της Γερμανίας –κάλυψη αναγκών και ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας– είχε διαμορφωθεί στο 0,5% του ΑΕΠ για το 2016, καθώς και για το 2017. Η εκτίμηση για την Αυστρία είχε διαμορφωθεί στο 0,3% του ΑΕΠ, ενώ για τη Σουηδία στο 0,9% του ΑΕΠ. Συνακόλουθα, η αύξηση των δημοσίων δαπανών για την αντιμετώπιση του φαινομένου είχε εκτιμηθεί ότι θα οδηγήσει σε αύξηση της συνολικής ζήτησης στην ευρωπαϊκή οικονομία κατά 0,1%-0,2% του ΑΕΠ. Επιπλέον, στην ίδια μελέτη εκτιμήθηκε ότι η συνολική δημοσιονομική επιβάρυνση για την Ιορδανία κατά τη διαχείριση των

[13] http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf

[14] OECD (2015), *Migration Policy Debates N° 8,* November 2015.

[15] IMF (2016), *The Refugee Surge in Europe: Economic Challen*ges, January 2016.

προσφυγικών ροών από τη Συρία διαμορφώθηκε στο 1,8% του ΑΕΠ το 2013 και στο 2,4% το 2014 (Nasser and Symansky, 2014).

Το IMF (2016)[16] προχώρησε επίσης σε εκτίμηση της δημοσιονομικής επίπτωσης στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Ειδικότερα, η μεγαλύτερη δημοσιονομική επίπτωση, σε σύγκριση με το 2014, εκτιμάται ότι προέκυψε κατά τα έτη 2015 και 2016 στην Αυστρία (0,08% και 0,23% του ΑΕΠ αντίστοιχα), στη Φινλανδία (0,04% και 0,28% του ΑΕΠ αντίστοιχα), στη Σουηδία (0,2% και 0,7% του ΑΕΠ αντίστοιχα) και στη Γερμανία (0,12% και 0,27% του ΑΕΠ αντίστοιχα). Στην περίπτωση της Ελλάδας, εκτιμήθηκε μία αύξηση 0,17% του ΑΕΠ το 2015. Έτσι, η μέση δημοσιονομική δαπάνη, σταθμισμένη με το ΑΕΠ, για τους αιτούντες άσυλο στα κράτη-μέλη της ΕΕ εκτιμάται ότι αυξήθηκε κατά 0,05% και 0,1% του ΑΕΠ το 2015 και το 2016 αντίστοιχα, σε σύγκριση με το 2014. Από την ίδια έρευνα εκτιμήθηκε ότι μεσοπρόθεσμα η παρούσα αξία της δημοσιονομικής συνεισφοράς των μεταναστών είναι θετική για όσους φτάσουν στη χώρα προορισμού σε ηλικία από 10 έως 45 ετών με σκοπό την μόνιμη εγκατάσταση. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής και διέλευσης μεταναστών προβλέπεται ότι δεν πρόκειται να ωφεληθεί από τις μεταναστευτικές ροές, διότι κυρίως λόγω της υψηλής ανεργίας (20,5% τον Σεπτέμβριο του 2017[17]) δεν αποτελεί χώρα τελικού προορισμού, παρά μόνο για το 0,8% των αιτούντων ασύλου.

3.2 Αγορά Εργασίας

Η αγορά εργασίας της Ευρώπης έχει εκτιμηθεί ότι θα υποστεί ένα μικρό θετικό σοκ από την εισροή εργατικού δυναμικού.[18] Συγκρίνοντας τις αιτήσεις για άσυλο με το εργατικό δυναμικό παρατηρείται ότι αντιστοιχούν περίπου στο 0,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού της ΕΕ, ενώ οι αιτήσεις που αφορούν τη Γερμανία φτάνουν το 1% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά χαμηλότερο, εφόσον οι 10.000 αιτήσεις ασύλου το 2015 αντιστοιχούν μόλις στο 0,2% του εργατικού δυναμικού.[19] Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε,[20] το 45% των Σύριων προσφύγων που βρίσκονται στην Ελλάδα (αποτελούν το 30% των αιτούντων ασύλου το 2015) είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το 29% έχουν πανεπιστημιακό τίτλο (στοιχεία Ιανουαρίου 2016).

Οι πρόσφυγες εμφανίζουν πιο αργό ρυθμό απορρόφησης στην αγορά εργασίας με τους κύριους λόγους που επιδρούν ως προς αυτό να είναι: 1) η ανεπαρκής γνώση της

[16] IMF (2016), *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016.

[17] ΕΛΣΤΑΤ https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/-

[18] IMF (2016), *The Refugee Surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016.

[19] ΕΛΣΤΑΤ, www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJ001/-

[20] UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Profiling of Syrian arrivals on Greek islands in January 2016*, 23 February 2016.

γλώσσας στη χώρα προορισμού, 2) η απουσία αρχικού κεφαλαίου για τη δημιουργία επιχείρησης (αυτοαπασχόληση) και 3) η ελλιπής προετοιμασία για τη μετάβαση στη νέα χώρα, με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζονται τα προσόντα ανθρώπων με υψηλή ειδίκευση.[21] Σύμφωνα και με έρευνα της Eurostat (2008) οι μετανάστες που βρίσκονται υπό καθεστώς διεθνούς προστασίας ενσωματώνονται πολύ πιο δύσκολα στην αγορά εργασίας. Ενώ όσοι μετανάστευσαν για σπουδές ή εργασία, πετυχαίνουν ποσοστό απασχόλησης περίπου 75% από το δεύτερο έτος παραμονής. Αυτή η ομάδα χρειάζεται περίπου έξι έτη για να φτάσει το 50% στην απασχόληση και μετά από 15 έτη στην νέα χώρα εκτιμάται ότι θα πλησιάσει το 75% στην απασχόληση.

Επίσης, έρευνα του IMF (2016)[22] σχετικά με την αποδοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας της Γερμανίας δείχνει μια διαφορά 30 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ των μισθών εγχώριων εργατών και μεταναστών που δεν γνωρίζουν τη γερμανική γλώσσα. Αυτή η διαφορά στους μισθούς μειώνεται όταν οι μετανάστες αποκτούν γνώση της γερμανικής γλώσσας και διπλώματα ειδίκευσης από γερμανικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ακόμα και μετά από αυτές τις δεξιότητες, παραμένει μια μεσοσταθμική διαφορά 12 μονάδων, που τείνει να μηδενιστεί μετά από 20 έτη παραμονής στην εν λόγω χώρα.

3.3 Οικονομική ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη είναι ένας ακόμα τομέας που επηρεάζεται από τη μετανάστευση. Οι μετανάστες χωρίς ικανή εργασιακή εμπειρία καταλαμβάνουν συνήθως χαμηλότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας που ο εγχώριος πληθυσμός είναι απρόθυμος να αναλάβει. Κατά συνέπεια οι εγχώριοι εργαζόμενοι αναβαθμίζονται και συνήθως καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με καλύτερες συνθήκες απασχόλησης και περισσότερα χρήματα. Αντίστοιχα, οι μετανάστες υψηλού μορφωτικού επιπέδου μεταφέρουν στη χώρα προορισμού τεχνογνωσία και δεξιότητες που σε συνδυασμό με τον εγχώριο πληθυσμό αυξάνουν την παραγωγικότητα. Σύμφωνα με την Credit Suisse (2015)[23] με την απασχόληση μεταναστών αναμένεται αύξηση του παραγόμενου προϊόντος στην ΕΕ από 0,2% μέχρι 1,3% κατ' έτος από το 2015 μέχρι το 2023, χωρίς η μελέτη να εξετάζει εάν αυτό συμβαίνει ανεξαιρέτως μόρφωσης και εξειδίκευσης των μεταναστών. Οι κλάδοι με την μεγαλύτερη ζήτηση απασχόλησης υψηλού μορφωτικού επιπέδου μεταναστών, είναι οι μηχανικοί στη Γερμανία και τη Σουηδία και οι γιατροί στο Η.Β. Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ (2016), το κόστος πρακτικής ενός

[21] *Migration Policy Center, From Refugees to Workers, Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States*, various authors, 2016, page 16.

[22] IMF Staff Discussion Note (2016), *The refugee surge in Europe: Economic Challenges*, January 2016, various authors.

[23] Credit Suisse (2015), *Can migrants boost European growth, ease labor constraints?*

πρόσφυγα γιατρού στο Η.Β. υπολογίζεται περίπου στις 25.000 στερλίνες, δηλαδή ανέρχεται σε περίπου το 1/10 του κόστους εκπαίδευσης ενός νέου γιατρού.[24]

Ο πληθυσμός της ΕΕ γερνάει και αυτό οφείλεται κυρίως στο χαμηλό ποσοστό γονιμότητας (1,55 γεννήσεις ανά γυναίκα[25]), αρκετά μικρότερο από το βαθμό αναπαραγωγής του πληθυσμού (περίπου 2 γεννήσεις ανά γυναίκα) καθώς και στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής (Credit Suisse, 2015). Συνέπεια αυτού αποτελεί η αύξηση του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω που στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 ανήλθε το 2017 σε ποσοστό 19,5% του συνολικού πληθυσμού, ενώ για την Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό είναι υψηλότερο και έφτασε το 21,5% του συνολικού πληθυσμού.[26] Επίσης στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης μετά την τελευταία απογραφή του 2011 παρατηρείται ότι οι θάνατοι υπερκεράζουν τις γεννήσεις (ΕΛΣΤΑΤ, 2017β).[27]

Διάγραμμα 6: Πληθυσμός (σε εκατομμύρια) και δείκτης γήρανσης της χώρας για τα έτη 1951 – 2011 και 2017

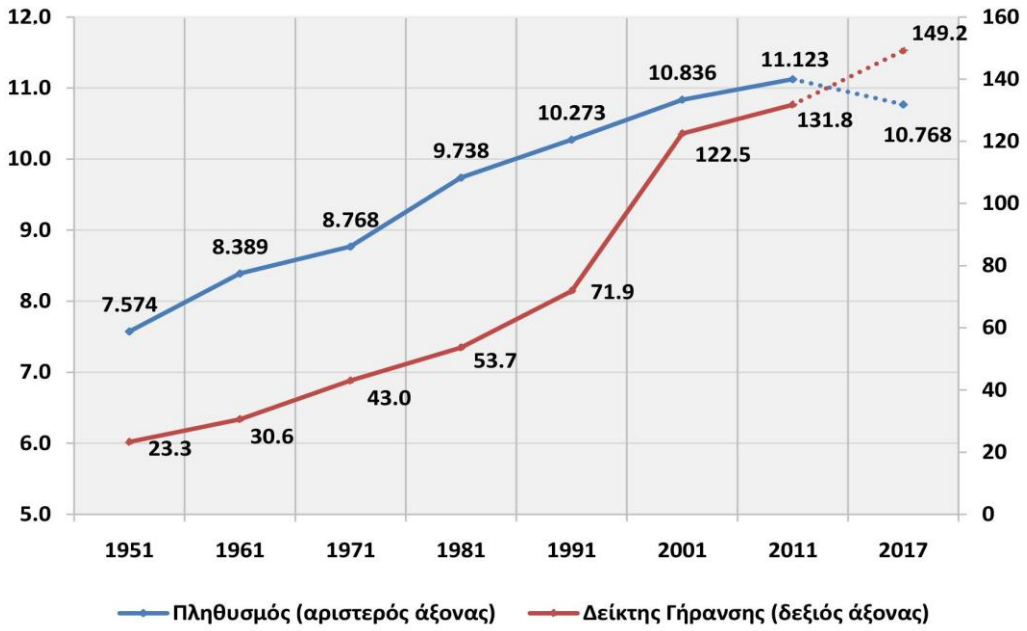

Πηγή: *ΕΛΣΤΑΤ, 2017α*

[24] OECD (2016), *Refugees are not a burden but an opportunity*, <www.oecd.org/social/refugees-are-not-a-burden-but-an-opportunity.htm>. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται να καλυφθούν ιατρικές ειδικότητες που βρίσκονται σε έλλειψη.

[25] Επισημαίνεται ότι ο δείκτης γεννητικότητας στην Ελλάδα είναι χαμηλότερος του ευρωπαϊκού μέσου όρου και ανέρχεται σε 1,38 παιδιά ανά γυναίκα (Eurostat, 2018a).

[26] Συγκριτικά αναφέρεται ότι δέκα χρόνια πριν το 2007 το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω ήταν για την ΕΕ σε 17,0% και για την Ελλάδα 18,7%, δηλαδή η γήρανση του πληθυσμού σημειώνει ταχεία εξέλιξη (Eurostat, 2018b).

[27] Ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας το 2007 ήταν 11.036.008 και το 2017 ήταν 10.768.193 άτομα, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1%20&language=en&pcode=tps00001&plugin=1>

Η γήρανση του πληθυσμού οδηγεί σε δημοσιονομικά προβλήματα, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις των χωρών να καταβάλλουν περισσότερα χρήματα σε συντάξεις και κοινωνικές παροχές σε άτομα μεγάλης ηλικίας, χωρίς όμως να εισπράττουν τους αντίστοιχους φόρους και τις ασφαλιστικές εισφορές από τους νεότερους. Στατιστικά ο αριθμός του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην ΕΕ αναμένεται να μειωθεί κατά 3,5% στο χρονικό διάστημα 2015-2020.[28] Δεδομένου ότι η ηλικία των μεταναστών είναι σχετικά νεαρή (29% ανήλικοι, 53% από 18 μέχρι 34 ετών),[29] η παρουσία τους αναμένεται να έχει θετική επίδραση στα δημογραφικά χαρακτηριστικά της χώρας προορισμού. Κατά συνέπεια αυξάνεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός, και συγχρόνως διευρύνεται αντίστοιχα η φορολογική βάση παρά τους χαμηλότερους μισθούς. Επίσης, λόγω διαφορετικής κουλτούρας, η μετανάστευση αυξάνει τις γεννήσεις, προσφέροντας προσωρινή τόνωση στον πληθυσμό, αλλά συγχρόνως αυξάνεται η διαφορετικότητα Legrain (OECD 2016: 20-41).

Ως πρόσφατο παράδειγμα δημογραφικής τόνωσης του πληθυσμού μέσα σε μόλις ένα χρόνο αναφέρεται η Γερμανία, η οποία δέχθηκε να φιλοξενήσει τους περισσότερους πρόσφυγες – μετανάστες από τις ροές του 2015 και μετά. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ελαφρά αύξηση της γεννητικότητας στη Γερμανία, από 1,5 σε 1,59 παιδιά ανά γυναίκα χάρη στη «δημογραφική ένεση» του νεανικού προσφυγικού πληθυσμού που έφθασε στη χώρα το διάστημα 2015-2016. Στη Γερμανία το 2016 γεννήθηκαν 792.131 παιδιά, περίπου 7% περισσότερα από ό,τι την προηγούμενη χρονιά. Το 2016, οι μητέρες με γερμανική υπηκοότητα γέννησαν 3% περισσότερα παιδιά από ό,τι την προηγούμενη χρονιά (1,46 παιδιά ανά γυναίκα), ενώ οι μητέρες άλλης υπηκοότητας 25% περισσότερα παιδιά (2,28 παιδιά ανά γυναίκα).[30]

Σύμφωνα με την έρευνά του Legrain (OECD 2016: 20-41) τα δυνητικά οφέλη (7D dividends) που προσφέρουν οι μεταναστευτικές ροές στις τοπικές κοινωνίες είναι:

— τόνωση της ζήτησης (*demand dividend*),
— κάλυψη επαγγελμάτων που δεν επιθυμεί να καλύψει ο εγχώριος πληθυσμός (*4D dividends:* βρώμικες (*dirty),* δύσκολες *(difficult),* επικίνδυνες *(dangerous)* και βαρετές *(dull)* εργασίες,
— αύξηση της παραγωγικότητας και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας (*dynamism dividend*),
— συνεισφορά στον πολιτισμό από τις διαφορετικές κουλτούρες (*diversity dividend*),

[28] European Commission Report (2016), *Employment and social developments in Europe 2015*.

[29] European Commission (2016), *An Economic Take on the Refugee Crisis*, July 2016.

[30] Σύμφωνα με τη γερμανική στατιστική υπηρεσία Destatis, στη Γερμανία το 2016 γεννήθηκαν τέσσερις φορές περισσότερα παιδιά Σύρων γονέων (18.500) απ'ότι το 2015, τρεις φορές περισσότερα παιδιά Αφγανών γονέων (5.900) και δύο φορές περισσότερα παιδιά Ιρακινών (5.500) (Reuters, 2018).

— ηλικιακή ανανέωση του γερασμένου εγχώριου εργατικού δυναμικού (*demographic dividend*),
— συνεισφορά στα δημοσιονομικά βάρη και στη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και του κράτους κοινωνικής πρόνοιας (*debt dividend*) και
— κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας υψηλής εξειδίκευσης (*deftness dividend*).

Μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2016) υπολογίζει ότι η μετανάστευση αναμένεται να επηρεάσει θετικά το ΑΕΠ της χώρας προορισμού κατά 0,1-0,2% κατ' έτος μέχρι το 2020, μειώνοντας όμως τον πραγματικό μισθό κατά 0,1% λόγω της χαμηλότερης αμοιβής των μεταναστών έναντι του γηγενούς πληθυσμού.[31] Ωστόσο, σημαντική προβλέπεται η αύξηση της απασχόλησης κατά 0,2-0,3% κατά την ίδια περίοδο. Μακροπρόθεσμα επίσης διαπιστώνεται μια ποιοτική βελτίωση στο ανθρώπινο κεφάλαιο της χώρας, ωθώντας τον εγχώριο πληθυσμό σε βελτίωση των δεξιοτήτων του.[32] Παράλληλα, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο, παρατηρείται ότι το ποσοστό επιχειρηματικότητας των μεταναστών βελτιώνει τις επενδύσεις και το διεθνές εμπόριο. Τέλος, ωφελείται και η οικονομία των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι μετανάστες, μέσω των εμβασμάτων που στέλνουν στις οικογένειές τους και μέσω των εμπορικών συναλλαγών που πραγματοποιούν ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και τη χώρα διαμονής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αιθιοπία, μια από τις κατ' εξοχήν χώρες με ισχυρές μεταναστευτικές ροές προς το εξωτερικό, η οποία την τελευταία 10ετία παρουσιάζει ρυθμούς μεγέθυνσης από +8,8% μέχρι και +12,4% του ΑΕΠ ετησίως.

3.4 Κοινωνικό κράτος

Οι υπηρεσίες που προσφέρει το κοινωνικό κράτος προς τους μετανάστες και πρόσφυγες επιφέρουν προφανώς κόστος. Υπολογίζεται από τον ΟΟΣΑ (2015), ότι για κάθε άτομο κατά τον πρώτο χρόνο παραμονής του στη νέα χώρα δαπανώνται γύρω στα €8.000 – €12.000, με το ποσό αυτό να βαίνει σημαντικά μειούμενο από τη εφαρμογή διαδικασιών fast–track.[33] Το κόστος επιμερίζεται κυρίως σε φιλοξενία των ανθρώπων σε ενοικιαζόμενες κατοικίες ή δομές υποδοχής, σε κοινωνικές παροχές, εκμάθηση της γλώσσας και πολιτικές για την ενσωμάτωση και απορρόφηση στην κοινωνία και την αγορά εργασίας.[34]

[31] European Commission (2016), *An Economic Take on the Refugee Crisis*, July 2016.

[32] Foged and Peri (2016), Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data, *American Economic Journal*: *Applied Economics*, Vol 8, No 2, April 2016

[33] OECD (2015), *Migration Policy Debates N° 8*, November 2015.

[34] Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and Development Review*, December 2015.

Μελέτη του Rowthorn (2008) για το Ηνωμένο Βασίλειο υπολόγισε ότι κατά το φορολογικό έτος 2003-04 οι μετανάστες πλήρωσαν 41,2δις στερλίνες σε φόρους, καταναλώνοντας 41,6δις στερλίνες σε υπηρεσίες και κοινωνικές παροχές, άρα η δημοσιονομική τους συνεισφορά ήταν £-0,4δις. Με τις κατάλληλες προσαρμογές (υποστήριξη ασύλου, πολυπολιτισμικές σχέσεις και ειδικά προσαρμοσμένη εκπαίδευση, επιπλέον ιατρικό κόστος, αμυντικές δαπάνες και προσαρμογή του προϋπολογισμού) προκύπτει μια θετική δημοσιονομική συνεισφορά της τάξης των 0,6 δις στερλινών.[35] Το παράδειγμα της Σουηδίας στη μελέτη του Ruist (2015)[36] παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση στην κατανομή των δημοσιονομικών εξόδων ανάμεσα στον εγχώριο πληθυσμό και στους πρόσφυγες. Τα προγράμματα κοινωνικής υποστήριξης και οι πολιτικές ένταξης έχουν αναλογικά 10πλάσιο κόστος ανά άτομο, ενώ 4πλάσιο είναι το κόστος για την απασχολησιμότητα. Από την άλλη, ο εγχώριος πληθυσμός καταναλώνει 4,5 φορές περισσότερα χρήματα για συντάξεις, επιπλέον 67% για εκπαίδευση και περίπου 35% για το σύστημα υγείας (Ruist, 2015).

Με βάση υπολογισμούς της Eurostat, το 2014 εντός των ορίων της ΕΕ εισήλθαν 23.150 ασυνόδευτα παιδιά (εκτός από τα παιδιά των προσφύγων), με τον αριθμό τους να εκτινάσσεται στα 96.465 το 2015 και να μειώνεται στα 63.290 το 2016. Ο πρωτοφανής αυτός αριθμός ασυνόδευτων παιδιών απαιτεί κοινωνική μέριμνα, τόσο σε επίπεδο βασικών αναγκών, όσο και εκπαίδευσης. Στη χώρα μας περίπου 2.500 παιδιά προσφύγων απέκτησαν πρόσβαση στην εκπαίδευση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017), αριθμός που είναι πολύ μικρός σε σύγκριση με τον αριθμό των ανηλίκων σε σχολική ηλικία, αλλά ερμηνεύεται από το γεγονός ότι οι οικογένειες των παιδιών αυτών βρίσκονται συνεχώς σε κίνηση.[37]

3.5 Κοινωνική αποδοχή και ενσωμάτωση

Η αρνητική στάση αναφορικά με την κοινωνική αποδοχή ή/και ενσωμάτωση των μεταναστών - προσφύγων στην ελληνική κοινωνία δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Αντίθετα, εμφανίζεται ως διαχρονική τάση που αναδεικνύει τις φοβίες και ανασφάλειες μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινωνίας. Ήδη τα αποτελέσματα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής

---

[35] Rowthorn, R. (2008), *The fiscal impact of immigration on the advanced economies*, Oxford University Press, table 2, στοιχεία από το Institute for Public Policy Research.

[36] Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and Development Review*, December 2015, table 4.

[37] Τον Μάιο του 2016 σε 40 κέντρα-δομές φιλοξενίας με 36.890 πρόσφυγες σε όλη τη χώρα, καταμετρήθηκε ότι οι ανήλικοι (0-18 ετών) αποτελούσαν το 37% περίπου του συνολικού πληθυσμού (13.677 άτομα). Σύμφωνα με τα στοιχεία της καταγραφής, τα παιδιά ηλικίας 4-15 ετών (υποχρεωτική προσχολική και σχολική εκπαίδευση) ήταν περίπου 8.000-8.500. Τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες επιβεβαιώνουν ότι περίπου το 37% των εισερχόμενων αλλοδαπών (Ιανουάριος-Αύγουστος 2016) ήταν ανήλικοι. https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf

Έρευνας το 2009[38] η οποία εξέτασε τις στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων αναφορικά με τους μετανάστες και την παρουσία τους στη χώρα μας ανέδειξαν συνοπτικά τα ακόλουθα ευρήματα (Βαρουξή & Σαρρής 2012: 24-26): Η είσοδος και παραμονή μεταναστών στην Ελλάδα θα πρέπει να επιτρέπεται μόνο σε λίγους μετανάστες (46,6%) ή σε κανέναν (13,5%), ακόμη και όταν ανήκουν στην ίδια φυλή ή είναι Έλληνες του εξωτερικού. Ειδικότερα, το 83% των ερωτώμενων δεν αποδέχεται την είσοδο και παραμονή στη χώρα μεταναστών, όταν προέρχονται από διαφορετική φυλή ή εθνική ομάδα. Το ποσοστό αυτό (από το οποίο το 54,5% επιθυμεί να επιτρέπεται η είσοδος σε λίγους, ενώ το 28,5% να μην επιτρέπεται σε κανέναν) είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό του συνόλου των ευρωπαϊκών χωρών το οποίο ανήλθε σε 48,4%.

Περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους (51,7%) δήλωσαν ότι η παρουσία ξένων «κάνει κακό στην οικονομία της χώρας» (επίσης υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που ανήλθε σε 26,2%). Εκτός αυτού, ένας στους δύο Έλληνες (50,4%) αισθάνεται ότι η πολιτιστική ζωή (συνοχή και ομοιογένεια) της χώρας «απειλείται» από τους μετανάστες, και θεωρεί ότι υποβαθμίζεται. Ενώ το 53,5% του δείγματος δήλωσε ότι η παρουσία μεταναστών στη χώρα την κάνει χειρότερο μέρος για να ζει κανείς.

Είναι προφανές ότι οι Έλληνες αισθάνονται ότι απειλούνται από την παρουσία των μεταναστών σε αισθητά μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι πολίτες άλλων ευρωπαϊκών κρατών και φοβούνται ότι υποβαθμίζεται η ποιότητα ζωής τους. Μία εξήγηση της στάσης αυτής θα μπορούσε να προέρχεται από τις συχνές διακυμάνσεις της οικονομίας και της αγοράς εργασίας, αλλά και από την ολιγωρία του κράτους να θεσπίσει και να εφαρμόσει μια συνεκτική μεταναστευτική πολιτική ένταξης των μεταναστών που δεν θα επιτρέπει την παράνομη παραμονή και εργασία μεγάλου αριθμού μεταναστών (Κόντης υπό έκδοση). Η πρωτοφανής αύξηση των μεταναστευτικών ροών από το 2014 και ύστερα ήρθε να επιδεινώσει την κατάσταση και να παγιώσει ξενοφοβικές αντιλήψεις σχετικά με τους πρόσφυγες και μετανάστες.

Μία πιλοτική μελέτη της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (2011) είχε ως στόχο να καταγράψει την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των μεταναστών σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό της ΕΕ και να κατασκευάσει κοινούς δείκτες ένταξης που θα περιλαμβάνουν βασικούς τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής

[38] Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (ΕΚΕ) διεξάγεται σε τακτά χρονικά διαστήματα στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης με στόχο να καταγραφούν οι κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις των Ευρωπαίων πολιτών πάνω σε διάφορα επίκαιρα ζητήματα και να δοθεί η δυνατότητα εντοπισμού των εξελίξεων και συγκρίσεων σε διαχρονική βάση. Φορέας υλοποίησης της έρευνας για την Ελλάδα είναι το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. Ο 4ος γύρος διεξήχθη το 2008/2009,. Βλ. σχετικά European Social Survey Data, Rounds 1-4, http://ess.nsd.uib.no, και Β. Παπλιάκου, Θ. Σταθοπούλου, Χ. Στρατουδάκη (επιμ.), 2011, *Θεσμοί, αξίες, συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

ενσωμάτωσης και της ενεργού άσκησης της ιδιότητας του πολίτη.[39] Τα βασικότερα αποτελέσματα της έρευνας που αφορούν την Ελλάδα κατέδειξαν ότι:

- υπάρχει μεγάλη διαφορά στο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων μεταναστών σε σχέση με το αντίστοιχο των γηγενών (-19%, η μεγαλύτερη διαφορά στην ΕΕ), το οποίο φαίνεται να συμβαδίζει με το αντίστοιχα υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολουμένων γηγενών,
- εντοπίζεται αναντιστοιχία τυπικών προσόντων και θέσης εργασίας στην ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών των μεταναστών (66% για την Ελλάδα μακράν το μεγαλύτερο ποσοστό εφόσον ο μέσος όρος στην ΕΕ ανήλθε σε 33%),
- υπάρχει σημαντικό έλλειμμα στο μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών που διαμένουν στην Ελλάδα το οποίο ανήλθε σε 11%,
- διακρίνονται εξαιρετικά μεγάλες εισοδηματικές διαφορές όσον αφορά το μέσο διαθέσιμο εισόδημα σε σχέση με τον γηγενή πληθυσμό που για τη χώρα μας ανήλθαν για την ηλικιακή κατηγορία 25-54 ετών σε 75% μικρότερο εισόδημα από το συνολικό πληθυσμό, με συνέπεια να υπάρχουν υψηλά ποσοστά μεταναστών που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχιας ή κοινωνικού αποκλεισμού.[40]

Σύμφωνα με έρευνα του PEW (Wike R., Stokes B. and Katie Simmons, 2016) σε 10 χώρες της ΕΕ, το 59% των ερωτώμενων θεωρεί ότι οι πρόσφυγες θα αυξήσουν την τρομοκρατία στη χώρα υποδοχής τους. Επίσης, το 50% θεωρεί ότι οι πρόσφυγες είναι εμπόδιο στην αγορά εργασίας για τους γηγενείς πληθυσμούς, ενώ ένα 30% πιστεύει ότι οι πρόσφυγες είναι πιο επιρρεπείς στην εγκληματικότητα από τους γηγενείς. Στην Ελλάδα επικρατεί εμφανώς μια πιο αρνητική αντίληψη σχετικά με την αγορά εργασίας με το ποσοστό να ανέρχεται σε 72% όσων θεωρούν ότι οι πρόσφυγες και οι μετανάστες θα επηρεάσουν αρνητικά τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας. Τούτο μπορεί να οφείλεται στη μεγάλη αύξηση της ανεργίας και της εργασιακής ανασφάλειας κατά τα έτη της οικονομικής κρίσης. Από την ίδια έρευνα προκύπτει επίσης ότι ένα 43% του συνολικού δείγματος έχει γενικότερα αρνητική εικόνα ως προς τους μουσουλμάνους, οι οποίοι αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των προσφύγων. Το αντίστοιχο ποσοστό για τη χώρα μας ανέρχεται σε 65%. Η εμφανής διαφορά σχετικά με την αρνητική αυτή στάση μπορεί να ερμηνευτεί από την ξαφνική είσοδο τόσο μεγάλου αριθμού μεταναστών και προσφύγων που ανέτρεψαν άρδην τα ειωθότα στις

[39] Συγκεκριμένα στους εν λόγω δείκτες οι επιμέρους μεταβλητές που τους συνθέτουν, αναφέρονται στη συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα, την απασχόληση, την αυτοαπασχόληση, την ανεργία, την αντιστοιχία μεταξύ τυπικών προσόντων και εργασίας, την εκπαιδευτική επάρκεια, τη σχολική επίδοση και τη σχολική εγκατάλειψη, το μέσο διαθέσιμο εισόδημα, τον κίνδυνο φτώχειας, την κατάσταση της προσωπικής υγείας και τέλος τη χορήγηση ιθαγένειας καθώς και την απόδοση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος μετανάστη.
http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dcc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c

[40] http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dcc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c και Βαρουξή Χ. Σαρρής Ν. 2012: 21-22.

τοπικές κοινωνίες και δημιούργησαν κλίμα οικονομικής και κοινωνικής αβεβαιότητας αλλά και από παλαιότερα ισχύουσες προκαταλήψεις.

Οι γνώμες των πολιτών της ΕΕ για το μεταναστευτικό διίστανται. Υπάρχουν κάποιοι πολίτες που καλωσορίζουν τους μετανάστες και τους πρόσφυγες και προσπαθούν να τους εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης στις χώρες υποδοχής, και άλλοι που δεν επιθυμούν την παρουσία τους, είτε στην περιοχή κατοικίας τους είτε στους τουριστικούς προορισμούς που σχεδιάζουν να ταξιδέψουν. Η ετήσια έρευνα στάσεων και αντιλήψεων (Ευρωβαρόμετρο) των πολιτών της ΕΕ που διεξάγεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δείχνει μετατόπιση της κοινής γνώμης των ευρωπαίων πολιτών αναφορικά με τα προβλήματα που θεωρούν ως πιο σημαντικά και τα οποία αντιμετωπίζει η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια (βλ. Διαγράμματα 7 & 8). Η οικονομική κατάσταση μαζί με τη μετανάστευση αναγορεύονται στα πλέον σημαντικά προβλήματα που απασχολούν τους πολίτες της ΕΕ μετά το 2012.

Διάγραμμα 7: Γνώμη των **Ευρωπαίων** για τα πιο σημαντικά προβλήματα

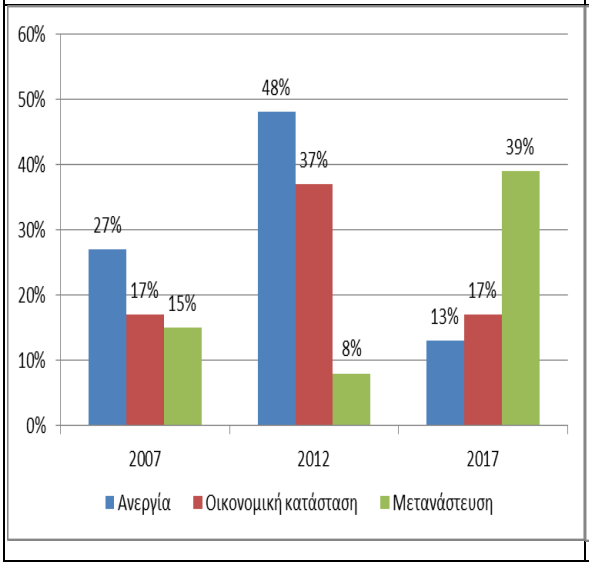

Διάγραμμα 8: Γνώμη των **Ελλήνων** για τα πιο σημαντικά προβλήματα

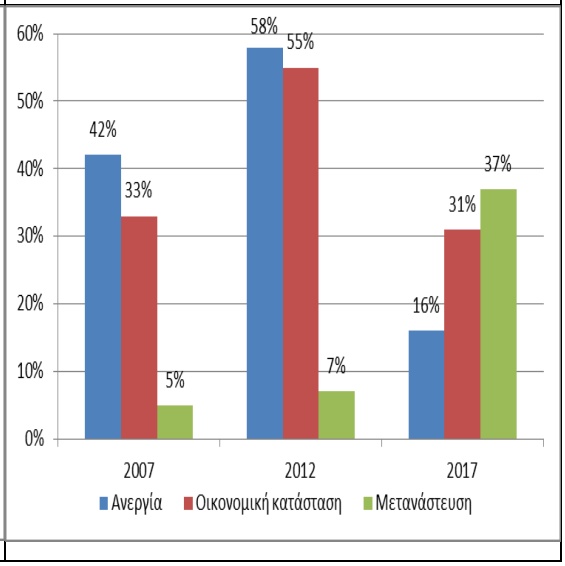

Πηγή: *Ευρωβαρόμετρο No. 68 (2007), No. 78 (2012) και No. 88 (2017)*

Η έρευνα του Οργανισμού Διανέοσις (2016)[41] καλεί τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν τα πρόσφατα κύματα ροών μεταναστών και προσφύγων που δέχθηκε η Ελλάδα από το 2014 και μετά. Επίσης διερευνά εκτός από τις στάσεις και αντιλήψεις των Ελλήνων αναφορικά με τους πρόσφυγες, και τις ενέργειες που γίνονται για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που ανακύπτουν από την παρουσία τους στο ελληνικό έδαφος, κατά πόσο οι πολίτες έχουν συνειδητοποιήσει την έκταση και ένταση του

[41] Η έρευνα έγινε από τον Οργανισμό έρευνας Διανέοσις σε πανελλαδικό δείγμα 1220 ατόμων από τις 7 έως15 Ιανουαρίου 2016 με ερωτηματολόγια και είχε τίτλο *Το προσφυγικό πρόβλημα και οι Έλληνες* http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf

μεταναστευτικού φαινομένου, καθώς και εάν πρόκειται για παροδικό ή μονιμότερο φαινόμενο. Τα ερευνητικά αποτελέσματα παρουσιάζονται συνοπτικά:[42]

Η πεποίθηση των Ελλήνων ότι η ΕΕ «δεν υποστηρίζει την Ελλάδα» στο ζήτημα της υποδοχής των προσφύγων στα νησιά του Αιγαίου είναι σχεδόν καθολική (92%), από αυτούς σχεδόν οι μισοί (47%) θεωρούν ότι η ΕΕ «δεν υποστηρίζει καθόλου την Ελλάδα». Η πλειονότητα των ερωτηθέντων (66%) τάσσεται κατά του κλεισίματος των συνόρων ως μέσο για να αποτραπεί η είσοδος – διέλευση των μεταναστών. Τούτο είναι αξιοσημείωτο εάν ληφθεί υπόψη ότι η Ελλάδα δέχθηκε και δέχεται σημαντική επιβάρυνση από τις ροές των μεταναστών - προσφύγων. Δύο στους τρείς Έλληνες (67%) εκφράζουν θετικά συναισθήματα απέναντι στους πρόσφυγες (συμπόνια 38%, λύπη 29%, κ.ά.) όσον αφορά το ανθρωπιστικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν, ενώ αρνητικά συναισθήματα δηλώνει το 29% των ερωτώμενων (ανησυχία 16%, φόβος 4%, καχυποψία 3%, αίσθημα απειλής 3%, κ.ά.). Το 84% εκφράζει τη συμπάθειά του για τους πρόσφυγες, και το 66% έχει σχηματίσει θετική εντύπωση γι' αυτούς, αλλά έχει λιγότερο θετική εντύπωση για τους μετανάστες (59%). Ωστόσο, το ζήτημα μιας μόνιμης εγκατάστασης προσφύγων στην Ελλάδα δεν γίνεται αποδεκτό από την πλειονότητα των ερωτώμενων (55%). Μόνον το 32% τάσσεται υπέρ της μόνιμης εγκατάστασής τους. Αναφορικά με τον μέγιστο αριθμό προσφύγων που θα πρέπει να δεχθεί η Ελλάδα, το 53% θεωρεί ότι δεν θα πρέπει να ξεπερνά τους 10.000 ανθρώπους, άποψη που απέχει πολύ από την πραγματικότητα των πάνω από 60 χιλιάδων προσφύγων – μεταναστών που διέμεναν στη χώρα.

Η στάση των Ελλήνων απέναντι στη χορήγηση άδειας εργασίας στους πρόσφυγες είναι θετική (81%), σε αντίθεση με ένα μικρότερο ποσοστό (14%) που θεωρεί ότι «δεν πρέπει να δοθεί άδεια». Όσον αφορά το δημογραφικό πρόβλημα οι μισοί ερωτώμενοι (51%) διαφωνούν ότι οι πρόσφυγες μπορούν να βοηθήσουν στην επίλυσή του σε αντιδιαστολή με το 32% που πιστεύουν ότι μπορούν να συμβάλλουν σε αυτήν. Επιπλέον, σχεδόν οι μισοί (49%) ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι πρόσφυγες θα επιβαρύνουν τη δημόσια υγεία και παιδεία (41% διαφωνεί), ενώ αναφορικά με τον πολιτισμό οι μισοί δεν θεωρούν ότι οι πρόσφυγες θα εμπλουτίσουν τον πολιτισμό (36% συμφωνεί ότι θα εμπλουτιστεί ο πολιτισμός). Περίπου δύο στους τρεις Έλληνες (66%) πιστεύουν ότι οι πρόσφυγες «θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία επειδή οι περισσότεροι είναι οικογενειάρχες και φιλήσυχοι» και ότι «θα μπορούσαν να κάνουν την Ελλάδα δεύτερη πατρίδα τους» (61%). Από την έρευνα αυτή διαφαίνεται για πρώτη φορά μία ελαφρά θετικότερη στάση των Ελλήνων για τους πρόσφυγες – μετανάστες χωρίς να απαλείφονται οι βαθειά ριζωμένες φοβίες για την κοινωνική ένταξή τους και τις συνέπειες που θα έχει για την κοινωνικο – οικονομική εξέλιξη της χώρας.

[42] http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf

Έρευνα του ΣΕΤΕ (2016) κατέγραψε δυσαρέσκεια κυρίως των Γερμανών και Βρετανών τουριστών προς την τουριστική αγορά της Ελλάδας λόγω της προσφυγικής κρίσης. Συγκεκριμένα το β΄ τρίμηνο του 2016 ενισχύθηκε, σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, η αντίληψη ότι οι πρόσφυγες θα επηρεάσουν αρνητικά τις διακοπές των ως άνω τουριστών στην Ελλάδα. Το 52% των Γερμανών και το 55% των Βρετανών του δείγματος[43] υιοθέτησαν αυτήν την αντίληψη. Εξετάζοντας τις αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια στα ελληνικά νησιά που σήκωσαν το βάρος της προσφυγικής κρίσης, παρατηρείται σημαντική μείωση για τα έτη 2015 και 2016 σε σχέση με το 2014, εν αντιθέσει με την αύξηση (9% και 14% αντίστοιχα) που παρουσίασαν οι αφίξεις επιβατών εξωτερικού στο σύνολο της χώρας (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Αφίξεις εξωτερικού στα αεροδρόμια

ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ	2016	2015	2014	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2016/2015	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2016/2014
ΚΩΣ	848.682	970.662	1.011.367	-13%	-16%
ΛΗΜΝΟΣ	10.492	12.266	9.804	-14%	+7%
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	31.480	75.475	75.139	-58%	-58%
ΣΑΜΟΣ	96.830	126.830	122.392	-24%	-21%
ΧΙΟΣ	2.266	7.224	8.228	-69%	-72%
ΣΥΝΟΛΟ	989.750	1.192.497	1.226.930	-17%	-19%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	**18.634.235**	**17.160.024**	**16.286.717**	**+9%**	**+14%**

Πηγή: *Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας* http://www.ypa.gr/profile/statistics/yearstatistics/

Παρόμοια τάση εμφανίζεται και στους επιβάτες της κρουαζιέρας στα εν λόγω νησιά. Όπως διακρίνεται στον Πίνακα 3, παρά τις προσπάθειες των νησιών να εκμεταλλευτούν τις αρνητικές εξελίξεις στη γειτονική Τουρκία, οι αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας στη πλειονότητα των νησιών, εκτός της Σάμου, ενδέχεται να επηρεάστηκαν αρνητικά από τη μεταναστευτική κρίση.

[43] INSETE Intelligence (2016), Αποτελέσματα έρευνας προσφυγικό-μεταναστευτικό Απρίλιος 2016.

Πίνακας 3: Αφίξεις επιβατών κρουαζιέρας στα λιμάνια

ΛΙΜΑΝΙ	2016	2015	2014	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2016/2015	% ΜΕΤΑΒΟΛΗ 2016/2014
ΚΩΣ	19.222	18.227	42.040	+5%	-54%
ΛΗΜΝΟΣ	4.072	15.787	7.657	-74%	-47%
ΜΥΤΙΛΗΝΗ	13.923	24.894	34.150	-44%	-59%
ΣΑΜΟΣ	43.659	10.893	24.865	+301%	+76%
ΧΙΟΣ	21.933	25.229	16.963	-13%	+29%
ΣΥΝΟΛΟ	102.809	95.030	125.675	+8%	-24%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	**5.197.118**	**4.957.743**	**4.932.373**	**+5%**	**+5%**

Πηγή: *Ένωση Λιμένων Ελλάδος* https://www.elime.gr/index.php/deltia-typou

Από τα ανωτέρω στοιχεία καθίσταται εμφανές ότι ο τουριστικός τομέας των νησιών που γειτνιάζουν με τα παράλια της Τουρκίας υπέστη μια άνευ προηγουμένου μείωση των αφίξεων που συνεπάγεται κατά πάσα πιθανότητα και μείωση των εισοδημάτων των κατοίκων από τις τουριστικές δραστηριότητες. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να εξηγεί την αύξηση του ποσοστού των πολιτών των νησιών που έχουν αρνητική στάση απέναντι στους μετανάστες.

4. Η χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ, οι δομές κλειστής φιλοξενίας και οι δυνατότητες μετεγκατάστασης και επανένωσης οικογενειών για τους πρόσφυγες

4.1 Χρηματοδότηση της Ελλάδας από την ΕΕ

Η Ελλάδα, όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτελεί βασική πύλη εισόδου και προσωρινής παραμονής προσφύγων και μεταναστών. Ως εκ τούτου και σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση της χώρας κατέστη αναγκαία η στήριξη της χώρας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τόσο σε τεχνογνωσία διαχείρισης κρίσεων, όσο και σε χρηματοδότηση και προσωπικό. Αναλύοντας τη χρηματοδότηση της ΕΕ, €561 εκ. προέρχονται από τη μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (AMIF) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Εσωτερικής Ασφάλειας (ISF). Τα παραπάνω χρήματα αποσκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των προσφύγων – μεταναστών και την ένταξή τους στην κοινωνία, στην εναρμόνιση του συστήματος παροχής ασύλου και την ενίσχυση της προστασίας των συνόρων. Επιπλέον της μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης, από τις αρχές του 2015 εγκρίθηκε έκτακτη χρηματοδότηση €385,3 εκ. για την υποστήριξη τόσο των ελληνικών αρχών, όσο και των διεθνών οργανισμών που συνδράμουν στην αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης. Από τα ανωτέρω €946,3 εκ. έχουν εκταμιευτεί μέχρι τις 22/12/2017 τα €405 εκ. Τον Μάρτιο του 2016 εγκρίθηκε το νέο χρηματοδοτικό εργαλείο 2016 – 2018 για την Ελλάδα με μέγιστο ποσό πίστωσης τα €700εκ., μέχρι την παραπάνω ημερομηνία είχαν εγκριθεί προγράμματα ύψους €401 εκ, αθροίζοντας τη χρηματοδοτική στήριξη της ΕΕ στα €1.347,3 εκ. (βλ. Διάγραμμα 9).

Διάγραμμα 9: Συνοπτική παρουσίαση της χρηματοδότησης της Ελλάδας από την ΕΕ (σε εκατ. ευρώ)

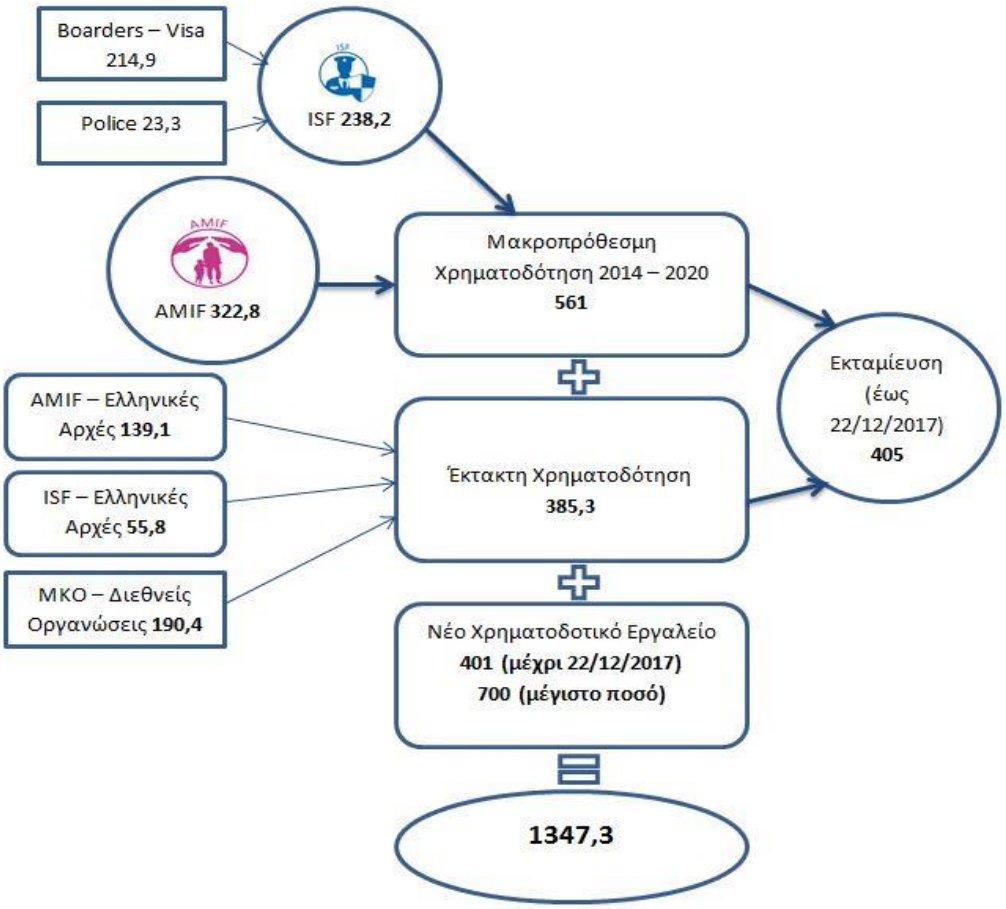

Πηγή: *EC, Managing Migration, EU Financial Support to Greece, 22 December 2017*

Εξετάζοντας τη χρηματοδότηση των AMIF, ISF Borders και Visa προκύπτουν τα Διαγράμματα 10 και 11. Στο μεν Διάγραμμα 10 απεικονίζεται η χρηματοδότηση προς τις ελληνικές αρχές με το υπουργείο άμυνας να λαμβάνει το υψηλότερο ποσό ύψους περίπου 100 εκατ. ευρώ και ακολουθούν το υπουργείο υγείας και το υπουργείο εσωτερικών. Στο δε Διάγραμμα 11 απεικονίζεται η χρηματοδότηση της ΕΕ προς διεθνείς οργανισμούς και ΜΚΟ που βοηθούν στην αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης στην Ελλάδα, και η οποία φαίνεται να είναι πολλαπλάσια εκείνης προς τις ελληνικές κρατικές υπηρεσίες.

Διάγραμμα 10: Χρηματοδότηση των ελληνικών κρατικών υπηρεσιών από την ΕΕ (σε εκατ. ευρώ)

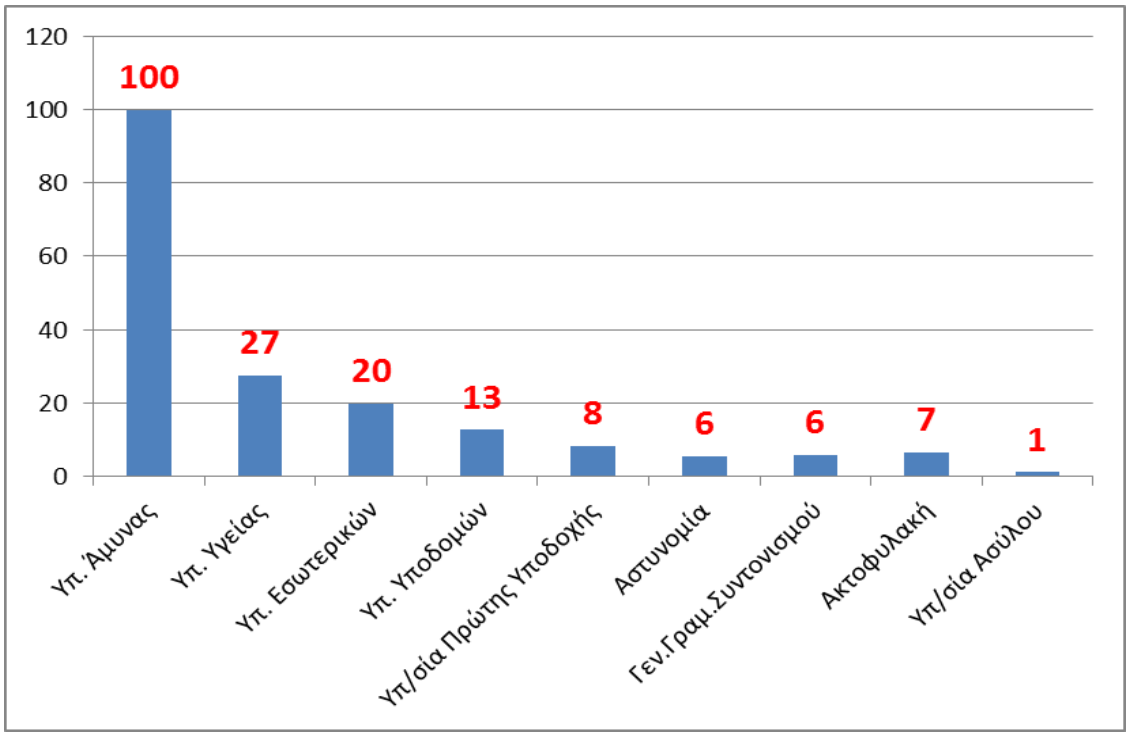

Πηγή: *EC, Managing Migration, EU Financial Support to Greece, 22 December 2017*

Διάγραμμα 11: Χρηματοδότηση της ΕΕ προς ΜΚΟ για την Ελλάδα (σε εκατ. ευρώ)

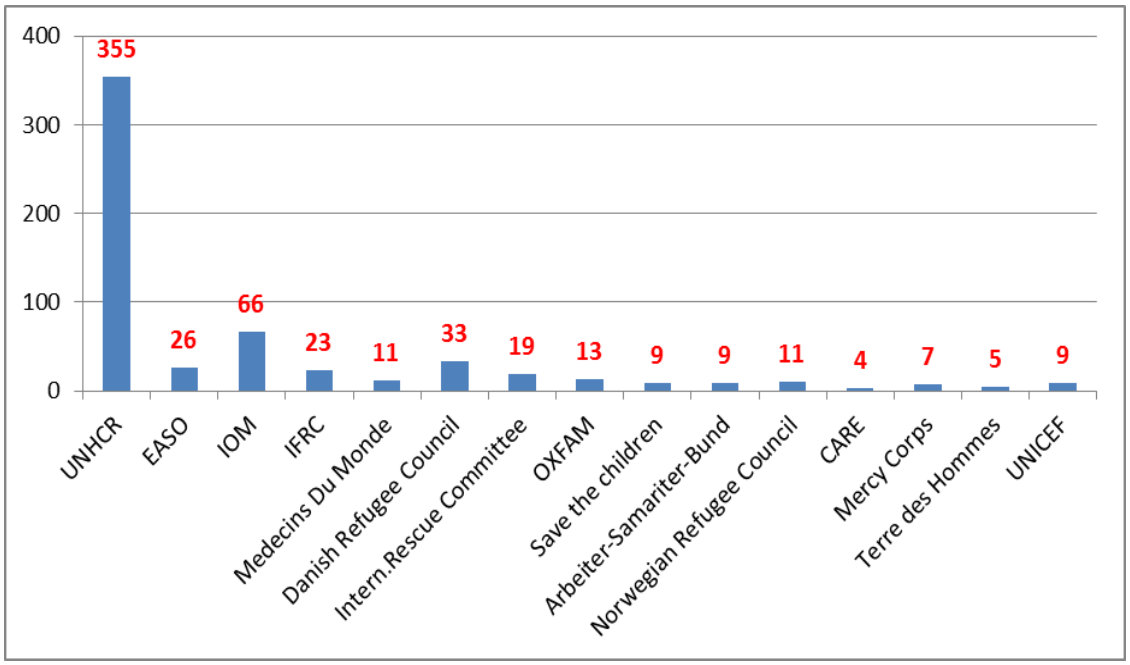

Πηγή: *EC, Managing Migration, EU Financial Support to Greece, 22 December 2017*

4.2 Οι δομές κλειστής φιλοξενίας (hotspots)

Με τη Συμφωνία της 18ης Μαρτίου 2016 με την Τουρκία δημιουργήθηκε ένα νέο πρόβλημα αυτό του εγκλωβισμού μεταναστών και προσφύγων σε ελληνικά εδάφη, τόσο όσων είχαν έρθει πριν από τη συμφωνία και βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλη την επικράτεια, όσο και εκείνων που ήρθαν μετά τη συμφωνία και βρίσκονται σε κλειστές δομές υποδοχής των νησιών (hotspots) ή κατοικούν εκτός δομών. Από τη σύναψη της συμφωνίας μέχρι το τέλος του έτους 2016 αφίχθηκαν στην Ελλάδα συνολικά 22.659, ενώ οι εγκλωβισμένοι ήταν λίγο πριν τη συμφωνία 42.688 άτομα (10.3.2016) και στο τέλος του ίδιου έτους (31.12.2016) ανήλθαν σε 62.784 άτομα (αύξηση κατά 47%).[44]

Τα hotspots δημιουργήθηκαν στα πέντε νησιά υποδοχής μεταναστών (Λέρος, Λέσβος, Χίος, Σάμος και Κως) χρησιμοποιώντας είτε τις ήδη υπάρχουσες ανοικτές δομές υποδοχής, είτε δημιουργώντας νέες κλειστές εγκαταστάσεις, οι οποίες είχαν ως κύριο στόχο να αποθαρρύνουν επίδοξους μετανάστες να περάσουν τα σύνορα της ΕΕ και παράλληλα να περιορίσουν τις μεταναστευτικές ροές στις χώρες της ΕΕ. Συνοπτικά η λειτουργία των hotspot είχε ως στόχο (Alexandridis & Dalkiran 2017: 15-16):

- Την καταγραφή και ταυτοποίηση προσωπικών στοιχείων των παράνομων μεταναστών
- Την ενημέρωση των μεταναστών για να αποφεύγουν τα δίκτυα παράνομης διακίνησης
- Την καθοδήγηση των αιτούντων άσυλο ώστε να ακολουθήσουν τη νόμιμη διαδικασία
- Τον συντονισμό της επιστροφής των μεταναστών που δεν δικαιούνται άσυλο ή διεθνή προστασία πίσω στις χώρες προέλευσής τους
- Την παροχή διερμηνέων για να διευκολυνθεί η ως άνω διαδικασία.

Οι λειτουργίες αυτές διεκπεραιώνονται από κοινού από στελέχη τριών φορέων της ΕΕ – τη Frontex, την Interpol και το EASO (European Asylum Support Office) — σε συνεργασία με τις ελληνικές τοπικές αρχές και εκπρόσωπο των Τουρκικών αρχών. Συνοπτικά, οι δομές αυτές είναι τόσο κέντρα υποδοχής - μετεγκατάστασης όσο και επαναπροώθησης στις χώρες προέλευσης, προσφέροντας έναν ασφαλή τρόπο διαχωρισμού των προσφύγων που δικαιούνται άσυλο από τους οικονομικούς μετανάστες που δεν δικαιούνται. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι συχνά το δικαίωμα αίτησης ασύλου καταπατάται υπό την πίεση του μεγάλου αριθμού αιτούντων και των περιορισμένων θέσεων που υπάρχουν στις κλειστές αυτές δομές (Amnesty International, 2016).

Ήδη από τη σύλληψή τους ως χώρων διαχωρισμού των οικονομικών μεταναστών από τους πρόσφυγες είναι προφανές ότι τα hotspot δημιουργούν προβλήματα στις ελληνικές αρχές που θα πρέπει να αναλάβουν τη διαδικασία επιστροφής των μη νομίμως εισελθόντων, ιδίως όταν αυτοί δεν συναινούν στον επαναπατρισμό τους. Με την περιορισμένη αλλά

[44] IOM (2017) http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf

συνεχή είσοδο μεταναστών – προσφύγων τα κέντρα αυτά ξεπέρασαν κατά πολύ τις δυνατότητες στέγασης με αποτέλεσμα οι συνθήκες διαβίωσης να καταστούν προβληματικές έως απάνθρωπες. Τον Απρίλιο του 2018 σε διάφορα κέντρα φιλοξενίας ή σε άλλου τύπου στεγαστικούς χώρους με δυνατότητα να καλύψουν τη διαμονή 24.754 ατόμων, διέμεναν συνολικά 20.754 άτομα (98,5% κάλυψη). Ειδικότερα, σε 4.072 διαμερίσματα έμεναν 18.650 άτομα και σε 27 κτίρια 2.094 άτομα. Επίσης, εκμισθώθηκαν 11 ξενοδοχεία στη Λέσβο και 4 στη Χίο για τις ανάγκες στέγασης των προσφύγων – μεταναστών (UNHCR, 2018b). Επίσης, 41.387 άτομα έλαβαν οικονομική υποστήριξη από την Ύπατη Αρμοστεία για τους πρόσφυγες για τα εν γένει έξοδα διαμονής μέχρι και τον Μάρτιο του 2018, ενώ για το ίδιο χρονικό διάστημα είχαν εκδοθεί 19.748 χρεωστικές κάρτες συνολικού ποσού 4,2 εκ. Ευρώ, από τις οποίες το 39% έλαβαν Σύριοι, το 22% Ιρακινοί και το 18% Αφγανοί πολίτες (UNHCR, 2018a).

Παρ' όλους τους ενδοιασμούς για τη μεταφορά προσφύγων από τα νησιά στην ενδοχώρα, η κυβέρνηση δεν κατόρθωσε να αποφύγει τη σθεναρή πίεση των τοπικών αρχών των νησιών και επέτρεψε τη μεταφορά 5.701 ατόμων, ιδίως ευπαθών κοινωνικών ομάδων, σε διάφορες δομές φιλοξενίας στην ενδοχώρα.[45] Τελικά μέχρι τον Φεβρουάριο 2018 είχαν μετακινηθεί από τα νησιά στην ενδοχώρα 23.937 άτομα (UNHCR, 2018C). Μολονότι καταβάλλονται προσπάθειες διασποράς όσον αφορά τους τόπους και χώρους στέγασής των ατόμων αυτών, στις κλειστές δομές υποδοχής συσσωρεύονται ολοένα και περισσότερα άτομα που δεν έχουν δικαίωμα μετεγκατάστασης αλλά δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στη χώρα από την οποία μετακινήθηκαν με αποτέλεσμα να καταγράφονται εντάσεις και βίαια ξεσπάσματα, και εντέλει να δημιουργείται ανθρωπιστικό και κοινωνικό πρόβλημα[46] που πιέζει όλο και περισσότερο τις ελληνικές αρχές αλλά και τις τοπικές κοινωνίες. Τελικά, το πρόβλημα που εντοπίζεται είναι ότι δημιουργείται υπερβολική επιβάρυνση στα πέντε νησιά όπου λειτουργούν κέντρα υποδοχής μεταναστών με ό,τι αυτό συνεπάγεται τόσο στην επιβάρυνση των υποδομών (παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, ύδρευση, αποχέτευση, συγκοινωνίες, σχολεία, κλπ.) όσο και σε απώλειες τουριστικού ή γεωργικού εισοδήματος. Ωστόσο, η απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας (Δ Τμήμα, απόφαση 805/2018 από 17.4.2018) επιτρέπει στους αιτούντες άσυλο να μετακινηθούν στην ενδοχώρα (ΦΕΚ, 2018).

[45] Συγκεκριμένα, από τις 16 Οκτωβρίου μέχρι τις 10 Δεκεμβρίου 2017 μεταφέρθηκαν στην ενδοχώρα 5.701 αιτούντες άσυλο, εκ των οποίων οι 3.589 από τη Λέσβο (Γεωργιοπούλου, 2017).

[46] Πολλές ΜΚΟ όπως οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα και η Διεθνής Αμνηστία, καθώς και η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχουν εκφράσει την αντίθεσή τους ως προς τη μορφή των hotspots και ορισμένες οργανώσεις αποχώρησαν από τις δομές φιλοξενίας υπογραμμίζοντας έμπρακτα την αντίθεσή τους, βλ. Amnesty International 2016: 18-20.

4.3 Δυνατότητες μετακίνησης – μετεγκατάστασης

Με στόχο να εκτονωθεί η πίεση από την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργήθηκε από την πρωτοφανή εισροή μεταναστών – προσφύγων στην Ελλάδα και την Ιταλία το 2015, μετά από πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων εκπόνησε και ψήφισε ένα πρόγραμμα μετεγκατάστασης προσφύγων προς τις άλλες χώρες της ΕΕ. Τον Μάιο του 2015 υπήρξε μία πρόταση του Συμβουλίου για μετεγκατάσταση 40.000 ατόμων που αιτήθηκαν άσυλο. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους παρουσιάστηκε νέα πρόταση που προέβλεπε ότι το σύνολο των ατόμων που θα είχαν δικαίωμα μετεγκατάστασης θα ήταν 106.000 αιτούντες άσυλο από την Ελλάδα και Ιταλία συν 54.000 από μη καθορισμένη χώρα κατά κύριο λόγο την Ουγγαρία, με το συνολικό αριθμό να ανέρχεται σε 160.000 άτομα.[47] Οι έχοντες δικαίωμα μετεγκατάστασης θα πρέπει να έχουν ταυτοποιηθεί και να έχουν υποβάλει αίτηση ασύλου η οποία μπορεί να αποφασιστεί τελεσίδικα στη χώρα υποδοχής.

Με την σύναψη της Συμφωνίας της 18ης Μαρτίου 2016 τίθεται σε εφαρμογή η πολιτική της μετακίνησης - μετεγκατάστασης και επαναπροώθησης μεταναστών και προσφύγων από τα ελληνικά νησιά είτε προς την Ευρώπη είτε προς την Τουρκία. Τελικά οι μετεγκαταστάσεις περιορίστηκαν μόνον σε υπηκόους από τη Συρία. Οι ασυμφωνίες[48] και υπαναχωρήσεις σχετικά με τον αριθμό προσφύγων που δεσμεύτηκαν να δεχθούν τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν μειώσει δραστικά τον αριθμό που τελικά θα μπορέσουν να μετεγκατασταθούν, ενώ η διαδικασία μεταφοράς των προσφύγων διενεργείται με πολύ αργούς ρυθμούς (Amnesty International, 2016). Μέχρι τις 31.01.2018 είχαν μετεγκατασταθεί από την Ελλάδα 21.729 άτομα από συνολικά 63.302 άτομα, δηλαδή περίπου το 1/3 των αιτούντων (34,3%).[49] Επίσης προβληματική αναδεικνύεται η επαναπροώθηση μεταναστών χωρίς δικαίωμα ασύλου στην Τουρκία.

---

[47] Οι προτάσεις αυτές βασίστηκαν στο άρθρο 78(3) της Συνθήκης της ΕΕ (Treaty on the Functioning of the European Union) η οποία επιτρέπει στο Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων μετά από σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να λαμβάνονται προσωρινά μέτρα που μπορούν να συνδράμουν ένα κράτος μέλος το οποίο αντιμετωπίζει μία έκτακτη κατάσταση από μία απρόβλεπτη είσοδο ατόμων από τρίτες χώρες. *Treaty on the Functioning of the European Union*, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT. Οι προτάσεις ψηφίστηκαν σε δύο έκτακτες συνεδριάσεις στις 14 και 22 Σεπτεμβρίου 2015 από το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων (Justice and Home Affairs (JHA) Council). Council Decision (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and of Greece, και Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece.

[48] Προάγγελοι των διαφωνιών ως προς τη δέσμευση κάθε χώρας να δεχθεί πρόσφυγες ήταν το κλείσιμο των συνόρων ορισμένων χωρών της ζώνης Schengen για να ελέγξουν την είσοδο μεταναστών. Χώρες όπως η Αυστρία, Γερμανία, Δανία, Νορβηγία, Σουηδία εισήγαγαν συνοριακούς ελέγχους καταργώντας της Συνθήκη Schengen για την ελεύθερη διακίνηση πολιτών αλλά όχι για τη διακίνηση αγαθών, για να αποτρέψουν την παράνομη είσοδο μεταναστών. Ελέγχους στα σύνορά τους διενεργούν επίσης η Γαλλία, αλλά για λόγους ασφαλείας μετά από αλλεπάλληλες τρομοκρατικές ενέργειες καθώς και η Μάλτα.

[49] Η διαδικασία μετεγκατάστασης προβλεπόταν να διαρκέσει μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2017. Βλ. Παράρτημα, Πίνακα Β για τις χώρες που έχουν δεσμευτεί να δεχθούν πρόσφυγες.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για τον Μάρτιο του 2017 τα άτομα που επέστρεψαν με το εθελούσιο πρόγραμμα επιστροφής της Διεθνούς Οργάνωσης για τη Μετανάστευση (Assisted Voluntary Return and Reintegration (AVRR)) ανήλθαν σε 740 και προέρχονται κυρίως από το Πακιστάν, το Ιράκ και την Αλγερία, ενώ εκείνοι που επιστράφηκαν ύστερα από νόμιμες τελεσίδικες διαδικασίες ανήλθαν σε περίπου 600 άτομα και προέρχονταν κυρίως από την Αλβανία (400 άτομα) και το Πακιστάν (περίπου 30 άτομα).[50] Από τα στοιχεία αυτά διακρίνεται μία σταδιακή αλλαγή στην πληθυσμιακή σύνθεση των μεταναστών – προσφύγων που έχουν εγκλωβιστεί στην Ελλάδα. Ο εν λόγω πληθυσμός αλλάζει και μετατρέπεται από άτομα που έχουν δικαίωμα να αιτηθούν άσυλο σε καθαρούς οικονομικούς μετανάστες για τους οποίους δεν υπάρχει κάποια μέριμνα από πλευράς ΕΕ να μετακινηθούν σε άλλη χώρα.[51]

Συνεπώς, η επιλεχθείσα διαδικασία μετεγκατάστασης, εκτός από χρονοβόρα, αποδεικνύεται και ατελέσφορη για τις χώρες εισόδου μεταναστών – προσφύγων αφού δεν επιλύει σε ικανοποιητικό βαθμό τη συσσώρευσή τους και ο αριθμός τους συνεχώς αυξάνεται. Τούτο προέρχεται από την απροθυμία των περισσοτέρων χωρών της ΕΕ να δεχθούν πρόσφυγες και να αιτιολογήσουν τη συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη της κάθε χώρας στο γηγενή πληθυσμό. Εν τέλει, με την πολιτική αυτή τέθηκε σε αμφισβήτηση η αλληλεγγύη των κρατών μελών μεταξύ τους και η διάθεση να συνδράμουν εταίρους τους που βρίσκονται σε αιφνίδιο κίνδυνο, αλληλεγγύη η οποία εδράζεται στις καταστατικές συνθήκες που διέπουν την ΕΕ. Όπως αναφέρει στην έκθεσή της η Διεθνής Αμνηστία «Μολονότι έχουν ληφθεί πολλά μέτρα για να κλείσουν τα σύνορα προς και από την Ελλάδα, στην πραγματικότητα δεν πάρθηκαν και πολλά μέτρα όσον αφορά την αλληλεγγύη για να βελτιωθούν οι συνθήκες [διαβίωσης των προσφύγων] στην Ελλάδα και να επιμεριστεί η ευθύνη για τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο που καταφθάνουν στη χώρα.» (Amnesty International 2016: 12).

4.4 Οικογενειακή επανένωση

Κατά το ταξίδι από τη χώρα προέλευσης ή πρώτης προσφυγικής εγκατάστασης στην Ευρώπη, το οποίο διαρκεί εφόσον ακολουθηθεί η Ανατολική Μεσογειακή οδός από δύο εβδομάδες έως τρεις μήνες για σχεδόν τους μισούς μετακινηθέντες,[52] πολλές φορές οι

[50] Τα αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας που διεξήγαγε ο Διεθνής Οργανισμός για τη Μετανάστευση από τον Ιανουάριο έως και το Νοέμβριο του 2016 σε χώρες πρώτης υποδοχής (Ελλάδα και Ιταλία) αλλά και σε χώρες διέλευσης (Βουλγαρία, Ουγγαρία, Σερβία, Κροατία, πΓΔΜ, και Σλοβενία) σε δείγμα 13.159 μεταναστών διαφαίνεται ότι οι Πακιστανοί μετανάστες αναφέρουν ως κύριο λόγο μετανάστευσης την οικονομική κατάσταση στη χώρα τους, δηλαδή, πρόκειται στην πλειονότητά τους για οικονομικούς μετανάστες και όχι για πρόσφυγες, (IOM *Analysis: flow monitoring surveys*, Reporting period January 2016 - November 2016: 6).

[51] http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017

[52] Σύμφωνα με την παραπάνω εμπειρική έρευνα του IOM, η Ανατολική Μεσογειακή οδός χρησιμοποιείται συνήθως από μετανάστες και πρόσφυγες που ταξιδεύουν σε ομάδες (84% των ερωτώμενων), ενώ 65%

οικογένειες χωρίζονται μεταξύ τους και φθάνουν σε διαφορετικούς τελικούς προορισμούς. Γι' αυτό εφαρμόζεται η διαδικασία επανένωσης των οικογενειών με σκοπό να μπορέσουν οι πρόσφυγες να ξεκινήσουν μια πιο ομαλή ζωή στις χώρες υποδοχής και να υπάρξει ταχύτερη ένταξη στις εκεί κοινωνίες. Οι προϋποθέσεις για επανένωση αφορούν παιδιά και συζύγους που προϋπήρχαν ως οικογένεια πριν από την εγκατάλειψη της πατρίδας τους. Τα παιδιά πρέπει να είναι ηλικίας κάτω των 18 ετών όταν κάνουν αίτηση επανένωσης και οι σύζυγοι πρέπει να έχουν ήδη ένα χρόνο γάμου.[53]

Το 2016 εισήλθαν στην Ελλάδα 63.920 ανήλικα παιδιά (το 37% του συνόλου των μεταναστών – προσφύγων) και από αυτά περίπου το 8% αποτελούν ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά. Περίπου 21.000 ασυνόδευτα παιδιά στεγάστηκαν είτε σε ειδικά διαμορφωμένα κέντρα προσωρινής φιλοξενίας, είτε σε ανάδοχες οικογένειες, ή στις δομές υποδοχής μεταναστών.[54] Σύμφωνα με στοιχεία (3 Απριλίου 2017) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) στην εποπτεία του παραπέμφθηκαν συνολικά 6.189 ασυνόδευτα ανήλικα. Τον Απρίλιο του 2017 από περίπου 2000 συνολικά καταγεγραμμένα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά, τα 1382 (69%) βρίσκονταν σε δομές προστατευτικής φιλοξενίας, ενώ 952 είναι σε λίστα αναμονής για τοποθέτηση σε δομές φιλοξενίας. Είναι προφανές ότι οι υποδομές για να καλύψουν τις ανάγκες των ασυνόδευτων παιδιών στην Ελλάδα δεν επαρκούν, παρόλο που συνολικά λειτουργούν 54 δομές φιλοξενίας μακράς ή βραχείας διαμονής σε όλη την επικράτεια.[55]

Από το σύνολο των ασυνόδευτων ανηλίκων το 39% ήταν ηλικίας από 0 έως 4 ετών, το 52% από 5 έως 14 ετών και το 18% από 15 έως 17 ετών. Από τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα το 84% ήταν αγόρια ηλικίας 15 έως 17 ετών.[56] Πολλά ασυνόδευτα παιδιά είτε έχασαν τους γονείς ή συγγενείς τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, είτε αποτολμούν το ταξίδι μαζί με ομάδες γνωστών με σκοπό όταν φτάσουν στον τελικό προορισμό τους να καλέσουν την οικογένειά τους μέσω της διαδικασίας της οικογενειακής επανένωσης. Η πρακτική αυτή εξηγεί το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των αγοριών 15-17 ετών που ταξιδεύουν

ταξιδεύουν με την οικογένειά τους. Μόνον το 21% των μεταναστών ταξιδεύει ατομικά. Για τους μισούς περίπου μετανάστες (47%) το ταξίδι διαρκεί από δύο εβδομάδες έως τρεις μήνες από το χρονικό διάστημα που θα εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και μέχρι την έρευνα. Το υπόλοιπο μισό δήλωσε ότι χρειάστηκε περισσότερο από τρεις μήνες από τότε που έφυγε από την πατρίδα του (21% ανέφερε ότι το χρονικό διάστημα ήταν από τρεις έως έξι μήνες, ενώ το 25% δήλωσε ότι βρισκόταν καθοδόν περισσότερο από έξι μήνες). Τέλος, το 6% δήλωσε ότι το ταξίδι του διήρκεσε λιγότερο από δύο εβδομάδες (IOM (2016b) Analysis: flow monitoring surveys, Reporting period January 2016 - November 2016: 3).

[53] https://www.freemovement.org.uk/refugee-family-reunion-a-users-guide/

[54] http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017

[55] https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/55998

[56] http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017

ασυνόδευτα. Από αυτά το 42% προερχόταν από το Πακιστάν, μία χώρα που ο πληθυσμός της μεταναστεύει κυρίως για οικονομικούς λόγους, ενώ το 19% από το Αφγανιστάν.[57]

Από τα στοιχεία του Ιουνίου 2017, 2616 άτομα[58] που βρίσκονται στην Ελλάδα εμπίπτουν στην κατηγορία της οικογενειακής επανένωσης και αναμένεται να διεκπεραιωθούν οι σχετικές διαδικασίες. Ο αριθμός των δικαιούχων επανένωσης δεν είναι αμελητέος, ωστόσο το ζήτημα δύσκολα μπορεί να επιλυθεί ικανοποιητικά δεδομένου ότι τόσο οι χώρες υποδοχής δεν είναι πάντα διατεθειμένες να τους δεχθούν, όσο και οι συνθήκες επανένωσης δεν είναι εύκολες (π.χ., διασπορά των οικογενειακών μελών σε πολλές χώρες της ΕΕ).

5. Συμπεράσματα

Οι μαζικές ροές προσφύγων και μεταναστών προς στην Ευρώπη το 2015 έχουν δημιουργήσει πρωτοφανείς προκλήσεις στις χώρες υποδοχής και διέλευσής τους όπως και στην ΕΕ γενικότερα. Ποικίλα είναι τα ευρήματα μελετών της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας για το πώς οι μετανάστες - πρόσφυγες επηρεάζουν μια οικονομία ως προς τα δημοσιονομικά μεγέθη, την αγορά εργασίας, την οικονομική ανάπτυξη και το παραγόμενο προϊόν. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης στα εξωτερικά σύνορα της ΕΕ και απέναντι από την Τουρκία, η Ελλάδα έχει επωμιστεί, όσο καμιά άλλη χώρα της ΕΕ, το βάρος της κρίσης αυτής. Στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει την ανθρωπιστική αυτή κρίση και να μεριμνήσει για τις ανάγκες των προσφύγων και μεταναστών που φτάνουν στο έδαφός της, έχει δαπανήσει και θα χρειαστεί να αφιερώσει ακόμα σημαντικούς πόρους, τη στιγμή ακριβώς που τα μέσα της είναι ιδιαίτερα περιορισμένα λόγω της οικονομικής κρίσης που διανύει και του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής που εφαρμόζει.

Ο απροσδόκητα μεγάλος αριθμός μεταναστών και προσφύγων που εισήλθε στην Ελλάδα αρχικά με σκοπό τη διέλευση προς χώρες της Βόρειας Ευρώπης και κατόπιν ως χρονικά αόριστη παραμονή μέχρι να εμφανιστούν πιο πρόσφορες ευκαιρίες μετακίνησης, άλλαξε τα δεδομένα αναφορικά τόσο με την πολιτική αντιμετώπισης του φαινομένου όσο και με τις πρακτικές οικονομικής και κοινωνικής μέριμνας των νέων πληθυσμών.

Από μία πολιτική για τη μετανάστευση που έθετε μεγαλύτερα ή μικρότερα εμπόδια στην ενσωμάτωση των μεταναστών η χώρα πέρασε στην πολιτική της ανοχής και εν μέρει παροχής δικαιωμάτων χωρίς όμως να προσφέρει εύκολη και ουσιαστική δυνατότητα νομιμοποίησης και ενσωμάτωσης των αλλοδαπών κατοίκων (Triantafyllidou A. & Mantanika

[57] https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55971

[58] Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 6.6.2017, *Migration management Greece: key figures*.

R. 2016). Η προσπάθεια αυτή προσκρούει στη διαχρονικά αμυντική στάση των Ελλήνων απέναντι στον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό μεταναστών – προσφύγων. Οι ξενοφοβικές τάσεις υπερτερούν με αφορμή τη συνεχιζόμενη οικονομική και πολιτική κρίση που δημιουργεί ποικίλες φοβίες και ανασφάλειες για πολλά κοινωνικά στρώματα τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, ωστόσο σποραδικά εντοπίζονται και τάσεις συμπάθειας και αλληλεγγύης για τα δεινά που αντιμετωπίζουν οι πληθυσμοί αυτοί.

Οι στάσεις αυτές ενισχύθηκαν με τη συμφωνία με την Τουρκία (18/3/2016) και το οριστικό κλείσιμο των συνόρων στην πΓΔΜ λίγες ημέρες νωρίτερα με αποτέλεσμα να εγκλωβιστούν πάνω από 60 χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες στο ελληνικό έδαφος. Ο αριθμός τους σταδιακά αυξάνεται ενώ η μετεγκατάστασή τους σε άλλες χώρες της ΕΕ είτε καθυστερεί ανεπίτρεπτα είτε μειώνονται οι θέσεις μετεγκατάστασης λόγω της απροθυμίας των χωρών και της αρνητικής στάσης των πολιτών τους να υποδεχθούν τους πρόσφυγες που αρχικά δήλωσαν ότι προτίθενται να ενσωματώσουν. Αυτό πρακτικά σημαίνει για την Ελλάδα ότι όσοι μετανάστες – πρόσφυγες είχαν εισέλθει στη χώρα πριν από τη συμφωνία βρίσκονται διασπαρμένοι σε διάφορες μορφές φιλοξενίας ή σε διαμερίσματα σε όλη την επικράτεια, ενώ εκείνοι που ήλθαν μετά τη συμφωνία στεγάζονται σε κλειστές δομές φιλοξενίας. Οι διαδικασίες απόδοσης ασύλου έχουν επιταχυνθεί σημαντικά, ωστόσο η διεκπεραίωσή τους δεν είναι ικανοποιητική, επειδή προσκρούει σε διαδικαστικά εμπόδια ή νομικές ασάφειες και η στελέχωση της υπηρεσίας Ασύλου με αρμόδια άτομα εξακολουθεί να είναι ελλιπής.

Είναι γεγονός ότι η συμφωνία του Μαρτίου 2016 επέφερε ανακούφιση στην Ελλάδα σχετικά με τις αφίξεις μεταναστών – προσφύγων, αλλά είναι επίσης προφανές ότι οι ροές τους δεν ανακόπηκαν ποτέ ολοσχερώς.[59] Μικρότεροι αριθμοί ατόμων εξακολουθούν να καταφθάνουν και να παραμένουν υποχρεωτικά σε κλειστές δομές φιλοξενίας στα νησιά μέχρι να καταγραφούν και να κατατεθεί η αίτηση ασύλου για τους πρόσφυγες. Οι οικονομικοί μετανάστες επιστρέφονται πίσω στις χώρες προέλευσης ή στην Τουρκία ωστόσο οι ρυθμοί επαναπροώθησής τους είναι εξαιρετικά αργοί και συχνά ατελέσφοροι αφού πολλοί από αυτούς προτιμούν να παραμείνουν στη χώρα σε καθεστώς παρανομίας. Σταδιακά εντοπίζεται μια ποιοτική διαφοροποίηση στη σύνθεση των μεταναστών που παραμένουν στη χώρα. Αυξάνονται οι οικονομικοί μετανάστες που δεν έχουν πιθανότητα να μετεγκατασταθούν νόμιμα σε άλλη χώρα της ΕΕ αλλά δεν επιθυμούν να επαναπατρισθούν. Αυτό αναπόφευκτα δημιουργεί εντάσεις στις τοπικές κοινωνίες οι οποίες μετρούν ήδη σημαντικές απώλειες σε εισόδημα (κυρίως από τον τουρισμό) και από άλλες δραστηριότητες. Εάν οι τάσεις εισροής μεταναστών – προσφύγων συνεχιστούν με τους έστω πιο περιορισμένους ρυθμούς αφίξεων

[59] Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο α’ τρίμηνο του 2018 οι αφίξεις μεταναστών-προσφύγων ανήλθαν σε 7.900 (3.900 χωρίς χαρτιά και 19% παιδιά), σημειώνοντας αύξηση κατά 30% συγκριτικά με τον Μάρτιο του 2017 (Frontex, 2017b).

υπάρχει ορατός κίνδυνος να εμφανιστεί έντονη ανθρωπιστική κρίση όχι μόνον μεταξύ των μεταναστών στα νησιά εκείνα που έχουν επωμισθεί την αναγκαστική φιλοξενία τους δεδομένου ότι οι δομές φιλοξενίας είναι υπερπλήρεις και οι συνθήκες διαβίωσης σε αυτές απελπιστικές, αλλά και σε εκείνους που διαμένουν στην ενδοχώρα. Οι οικονομικές ενισχύσεις από την ΕΕ δεν φαίνεται να μπορούν να υπερκαλύψουν τις απώλειες εισοδημάτων για τον γηγενή πληθυσμό αλλά ούτε να επουλώσουν τις φοβίες για οικονομική επιδείνωση της κατάστασης και πολιτιστική υποβάθμιση των περιοχών αυτών όπου σε ορισμένες περιπτώσεις ο αριθμός των μεταναστών – προσφύγων προσεγγίζει ή υπερκεράζει εκείνον του ντόπιου πληθυσμού.

Εν κατακλείδι το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μεταναστευτικών ροών είναι ένα πολιτικό ζήτημα που απασχολεί τις περισσότερες χώρες της ΕΕ χωρίς να έχει βρεθεί κάποια λυσιτελής αντιμετώπισή του. Οι περισσότερες χώρες υπαναχωρούν από τις αρχικές δεσμεύσεις τους υπό την πίεση των ξενοφοβικών τάσεων που επικρατούν σε πολλές από αυτές. Αυτό που επίσης υποχωρεί είναι η αλληλεγγύη των κρατών μελών της ΕΕ τόσο απέναντι στο ανθρωπιστικό ζήτημα της μετανάστευσης όσο και στις χώρες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τις εισροές λόγω γεωγραφικής θέσης. Αυτό που παραμένει αναλλοίωτο είναι το κυρίαρχο πρόβλημα της διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών και η χάραξη μίας πολιτικής ενσωμάτωσης που θα αναζωογονήσει την εθνική οικονομία και θα ανακουφίσει αφενός τους μετακινούμενους πληθυσμούς και αφετέρου τις τοπικές κοινωνίες υποδοχής.

Παράρτημα

Πίνακας Α. Πρόσφυγες και μετανάστες που διαμένουν στην Ελλάδα ανά δομή και χώρο φιλοξενίας (στοιχεία στις 1/8/2017)

ΔΟΜΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΙ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ	*ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ*		*ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ*	*ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*
ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΑΙΓΑΙΟ	**ΔΟΜΕΣ**	**ΧΩΡΟΙ***		
ΛΕΣΒΟΣ	4843	0	3500	*Η ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ ΝΗΣΩΝ UNHCR & ΛΟΙΠΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ
ΧΙΟΣ	2130	1369	1100	
ΣΑΜΟΣ	2562	0	850	
ΛΕΡΟΣ	685	125	1000	
ΚΩΣ	1830	1072	1000	
ΛΟΙΠΑ ΝΗΣΙΑ		642		
ΣΥΝΟΛΟ ΝΗΣΙΩΝ	**11146**	**3208**	**8685**	
ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ				
ΠΟΛΥΚΑΣΤΡΟ (ΝΕΑ ΚΑΒΑΛΑ)	418		4200	
ΣΕΡΡΕΣ (ΠΡΩΗΝ Κ.Ε.Γ.Ε)	343		600	
ΠΙΕΡΙΑ (ΚΤΗΜΑ ΗΡΑΚΛΗΣ)	14		200	
ΒΕΡΟΙΑ (ΣΤΡΔΟ ΑΡΜΑΤΩΛΟΥ ΚΟΚΚΙΝΟΥ)	204		400	
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΗΜΑΘΕΙΑΣ (ΣΤΡΔΟ Γ. ΠΕΛΑΓΟΥ)	274		1200	
ΔΙΑΒΑΤΑ (ΣΤΡΔΟ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ)	372		2500	
ΔΕΡΒΕΝΙ – ALEXIL (ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ)	188		850	
ΚΟΡΔΕΛΙΟ – SOFTEX (ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ)	296		1900	
SINATEX – ΚΑΒΑΛΑΡΙ (ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ)	114		500	
ΔΕΡΒΕΝΙ – ΔΙΟΝ ΑΒΕΤΕ	0		400	
ΔΡΑΜΑ (ΒΙΠΕ)	148		550	
ΚΑΒΑΛΑ (ΠΕΡΙΓΙΑΛΙ)	345		270	
ΚΟΝΙΤΣΑ (ΔΗΜΟΣ)	83		200	
ΔΟΛΙΑΝΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	66		400	
ΠΡΕΒΕΖΑ – ΦΙΛΙΠΠΙΑΔΑ (ΣΤΡΔΟ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΑΛΗ)	165		700	
ΛΑΓΚΑΔΑΚΙΑ	157			
ΣΥΝΟΛΟ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	**3187**		**14870**	
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ				
ΛΑΡΙΣΑ ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΟ (ΣΤΡΔΟ ΕΥΘΥΜΙΟΠΟΥΛΟΥ)	1096		1500	
ΒΟΛΟΣ (ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ)	109		200	
ΤΡΙΚΑΛΑ – ΑΤΛΑΝΤΙΚ	166		360	
ΟΙΝΟΦΥΤΑ ΒΟΙΩΤΙΑΣ	600		600	
ΕΥΒΟΙΑ – ΡΙΤΣΩΝΑ (ΣΤΡΔΟ Π.Α)	712		1000	
ΘΗΒΑ – ΠΡΩΗΝ ΚΛΩΣΤ/ΓΙΑ ΣΑΓΗΡΟΓΛΟΥ	356		750	
ΦΘΙΩΤΙΔΑ - ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ	360		500	

ΣΥΝΟΛΟ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	**3029**	**4910**	
ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΔΑ			
ΑΝΔΡΑΒΙΔΑ (ΔΗΜΟΣ)	146	300	
ΣΥΝΟΛΟ ΝΟΤΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	**146**	**300**	
ΑΤΤΙΚΗ			
ΕΛΑΙΩΝΑΣ	2038	2500	
ΣΧΙΣΤΟ	715	2000	
ΠΡΟΒΛΗΤΑ ΣΚΑΡΑΜΑΓΚΑ	3101	3200	
ΕΛΕΥΣΙΝΑ (ΣΧΟΛΗ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ)	261	346	
ΜΑΛΑΚΑΣΑ	700	1500	
ΡΑΦΗΝΑ	91	120	
ΛΑΥΡΙΟ (ΔΟΜΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟΥ)	373	600	
ΛΑΥΡΙΟ (ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ)	270	400	
ΣΥΝΟΛΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	**7549**	**10666**	
ΘΕΣΕΙΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ UNHCR & ΛΟΙΠΩΝ Μ.Κ.Ο			
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	9039		
ΞΕΝΟΔΟΧΙΑ	2125		
ΑΝΑΔΟΧΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ	21		
ΞΕΝΩΝΕΣ ΓΙΑ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	415		** ΕΚΚΡΕΜΕΙ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ
«ΑΓ. ΕΛΕΝΗ» ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	234	508	
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ	8672	2800**	
ΣΥΝΟΛΟ ΔΟΜΩΝ UNHCR ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ & ΛΟΙΠΩΝ Μ.Κ.Ο	**20506**	**17192**	
ΣΥΝΟΛΟ UNHCR ΝΗΣΙΩΝ	**904**	**1235**	
ΜΗ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΕΣ ΔΟΜΕΣ			
ΓΗΠΕΔΟ HOCKEY	0	1400	
ΧΩΡΟΣ ΑΦΙΞΕΩΝ	0	1400	
ΓΗΠΕΔΟ BASEBALL	0	1300	
ΣΥΝΟΛΟ ΜΗ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΩΝ ΔΟΜΩΝ	**0**		
ΛΟΙΠΕΣ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ			
ΚΕΝΤΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ	235	240	
ΠΡΟΑΝΑΧΩΡΗΣΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΕΝΔΟΧΩΡΑΣ	3676	2661	
ΕΚΤΟΣ ΔΟΜΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ (ΕΚΤ.)	8250		
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	**62206**		
ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΔΟΜΩΝ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ		**64067**	

Πηγή: Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης, στοιχεία στις 1/8/2017

Πίνακας Β: Ανταπόκριση Κρατών Μελών στον Επείγοντα Μηχανισμό Μετεγκατάστασης (στοιχεία στις 31/01/2018)*

Κράτος Μέλος	*Μετεγκατάσταση*				
	Θέσεις που έχουν δεσμευτεί επίσημα [1]	**Αριθμός προσφύγων που μετεγκαταστάθηκε από Ιταλία**	**Αριθμός προσφύγων που μετεγκαταστάθηκε από Ελλάδα**	**Δέσμευση που προβλέπεται νομικά [2]**	**Υπόλοιπο θέσεων από τη Δέσμευση**
Αυστρία	**x**	29	**x**	1.953	1.924
Βέλγιο	1.480	444	700	3.812	2.668
Βουλγαρία	970	10	50	1.302	1.242
Κροατία	246	22	60	968	886
Κύπρος	205	47	96	320	177
Τσεχία	50	**x**	12	2.691	2.679
Δανία	**x**	**x**	**x**	N/A	N/A
Εσθονία	390	6	141	329	182
Φινλανδία	2.128	779	1.202	2.078	97
Γαλλία	6.540	486	4.394	19.714	14.834
Γερμανία	12.250	4.902	5.371	27.536	17.263
Ελλάδα	**x**	**x**	**x**	N/A	N/A
Ουγγαρία	**x**	**x**	**x**	1.294	1.294
Ιρλανδία	1.152	**x**	773	600	0
Ιταλία	**x**	**x**	**x**	N/A	N/A
Λεττονία	563	27	294	481	160
Λιθουανία	970	29	355	671	287
Λουξεμβούργο	470	249	300	557	8
Μάλτα	164	67	101	131	0
Ολλανδία	2.575	940	1.754	5.947	3.253
Πολωνία	100	**x**	**x**	6.182	6.182
Πορτογαλία	2.618	326	1.192	2.951	1.433
Ρουμανία	2.102	45	683	4.180	3.452
Σλοβακία	60	**x**	16	902	886
Σλοβενία	434	72	172	567	323
Ισπανία	2.000	205	1.124	9.323	7.994
Σουηδία	3.777	1.390	1.656	3.766	720
Ηνωμένο Βασίλειο	N/A	**x**	**x**	N/A	N/A
Νορβηγία	1.500	816	693	N/A	0 [3]
Ελβετία	1.530	901	580	N/A	49 [3]
Λιχτενστάιν	10	**x**	10	N/A	0 [3]
Ισλανδία	**x**	**x**	**x**	N/A	N/A
Σύνολο	**44.284** **από τις 160.000 25 χώρες**	**11.792** **(από τους 34953) [4]**	**21.729** **(από τους 63302) [5]**	**98.255**	**64.734** **(των αρχικών 98255) [6]**

Πηγές:https://web.archive.org/web/20180201090007/https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/press-material/docs/state_of_play_-_relocation_en.pdf και https://www.nds-fluerat.org/wp-content/uploads/2017/08/Member-States-Support-to-Emergency-Relocation-Mechanism-Stand-16.8.2017.pdf

Σημειώσεις:

(*) Χρησιμοποιούνται στοιχεία που δημοσιεύτηκαν στις 16 Αυγούστου 2017 και 31 Ιανουαρίου 2018.

[1] Αντικατοπτρίζει τις σταθερές δεσμεύσεις που ανέλαβε κάθε χώρα σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 5 παράγραφος 2 των αποφάσεων του Συμβουλίου.

[2] Η δέσμευση προβλέπεται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου, η οποία δεν περιλαμβάνει τα 7.745 άτομα που πρόκειται να κατανεμηθούν στο πλαίσιο της πρώτης απόφασης του Συμβουλίου και τις 54.000 θέσεις που διατέθηκαν για τη νόμιμη είσοδο των Συρίων από την Τουρκία στην ΕΕ.

[3] Η Νορβηγία, το Λιχτενστάιν και η Ελβετία έχουν καταρτίσει διμερείς ρυθμίσεις σύμφωνα με το άρθρο 11 των αποφάσεων του Συμβουλίου και έχουν προσχωρήσει στο καθεστώς μετεγκατάστασης. Στο πλαίσιο αυτών των δεσμεύσεων η Νορβηγία έχει δεσμευτεί επίσημα 1.500 θέσεις, η Ελβετία 1.530 και το Λιχτενστάιν 10.

[4] Από τους 39.600 πρόσφυγες που προβλεπόταν αρχικά να μετεγκατασταθούν από την Ιταλία, 34.953 δεσμεύσεις προβλέπονται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου.

[5] Από τις 66.400 που προβλεπόταν αρχικά να μετεγκατασταθούν από την Ελλάδα, 63.302 δεσμεύσεις προβλέπονται νομικά στις αποφάσεις του Συμβουλίου.

[6] Από τις 160.000 θέσεις, 7.745 δεν έχουν ακόμη κατανεμηθεί από την Απόφαση των 40.000 θέσεων, ενώ 54.000 μη διατεθέντες από την Απόφαση των 120.000 θέσεων αποφάσισαν να διατεθούν για νόμιμη είσοδο Συρίων από την Τουρκία στην ΕΕ.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Βαρουξή Χ., Σαρρής Ν. (2012), Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις, στο: *Ένταξη των μεταναστών: αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, επιμ: Α. Αφουξενίδης, Ν. Σαρρής, Ό. Τσακηρίδη, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών σελ. 17-37.

Γεωργιοπούλου Τ. (2017), Μεταφέρθηκαν 5.701 αιτούντες άσυλο από τα νησιά σε δύο μήνες, *Καθημερινή*, 3.12.2017, http://www.kathimerini.gr/938979/article/epikairothta/ellada/metafer8hkan-5701-aitoyntes-asylo-apo-ta-nhsia-se-dyo-mhnes

Διανέοσις *Το προσφυγικό πρόβλημα και οι Έλληνες* http://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/02/immigration_04.pdf

Δελτίο Τύπου Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 6.6.2017, Migration management Greece: key figures

Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016

http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/

ΕΚΚΑ Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2017) Επικαιροποιημένη κατάσταση ασυνόδευτων ανηλίκων (ΑΑ) στην Ελλάδα, Μάρτιος 2017, https://data2.unhcr.org/fr/documents/download/55998

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ Στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης 2017, http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&lang=%27..%27&perform=view&id=70776&Itemid=1240&lang=

ΕΛΣΤΑΤ Εργατικό δυναμικό και ανεργία στην Ελλάδα, www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJ001/- https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/-

ΕΛΣΤΑΤ (2017α), Δελτίο Τύπου 29 Δεκεμβρίου 2017, Υπολογιζόμενος Πληθυσμός και Μεταναστευτικές Ροές της Χώρας έτους 2016, <http://www.statistics.gr/documents/20181/a0e3a66c-80a9-46ac-a6e5-ec57e748935b>

ΕΛΣΤΑΤ (2017β), Η Ελλάδα με αριθμούς Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2017 http://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2017Q4_GR.pdf/eac29fd2-50c1-446f-af42-5c10e7fafe14

INSETE Intelligence (2016), Αποτελέσματα έρευνας προσφυγικό-μεταναστευτικό, Απρίλιος 2016.

Καβουνίδη Τ. (2017), «Η νέα φάση της προσφυγικής κρίσης και οι σχετικές απόψεις της ελληνικής κοινωνίας», στο: *Οικονομικές εξελίξεις*, τχ. 33, Ιούνιος 2017, σελ. 42-45.

Κασιμάτη Ε., Παναγιωτοπούλου Ρ. (2018α), «Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Ελλάδα την περίοδο 2015-2017: Μια περιγραφική καταγραφή», *Οικονομικές Εξελίξεις*, ΚΕΠΕ, τχ. 35, σελ. 92-116.

Κασιμάτη Ε., Παναγιωτοπούλου Ρ. (2018β), «Μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Ελλάδα την περίοδο 2015-2017: Μια περιγραφική καταγραφή», *Άρθρο που παρουσιάστηκε στην Ημερίδα του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet του Πανεπιστημίου Αθηνών με τίτλο «Οι συνέπειες της μεταναστευτικής & προσφυγικής κρίσης στις Τοπικές Οικονομίες στα Εξωτερικά Σύνορα της ΕΕ»*, ΕΒΕΑ, 30 Απριλίου 2018.

Κόντης Α. Ελληνική μεταναστευτική πολιτική, στο: Επιμέλεια Ν. Δεμερτζής, Η.Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2016 - 2017*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 18-37.

Λαζαρέτου Σ. (2016), «Φυγή ανθρώπινου κεφαλαίου: η σύγχρονη τάση μετανάστευσης των ελλήνων στα χρόνια της κρίσης», *Οικονομικό Δελτίο*, Τράπεζα της Ελλάδος, τχ. 43, σελ. 33-57.

Λιανός Θ., Καβουνίδη Τ. (2012), *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 29ο αιώνα*, Μελέτες 72, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), Αθήνα.

Μουρίκη Α. Το φαινόμενο της επιστημονικής νέο-μετανάστευσης: η μεγάλη έξοδος; στο: Επιμέλεια Ν. Δεμερτζής, Η.Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2016 -2017*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 64-84.

Παπαδόπουλος Α. Η 'μεταναστευτική κρίση' στην Ελλάδα της οικονομικής ύφεσης: Αναζητώντας ένα νέο πλαίσιο για την προσέγγιση του φαινομένου, στο: Επιμέλεια Ν. Δεμερτζής, Η. Κικίλιας, Δ. Μπαλούρδος, Ν. Σπυροπούλου, Μ. Χρυσάκης, *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2016 -2017*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα, υπό έκδοση, σελ. 38-63.

Παπλιάκου, Β., Σταθοπούλου, Θ., Στρατουδάκη Χ. (επιμ.), (2011), *Θεσμοί, αξίες, συμπεριφορές: Μελέτη των ευρημάτων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (2008-2009)*, Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Reuters A P (2018), Μίνι baby boom στη Γερμανία λόγω προσφύγων, εφημερίδα Η Καθημερινή, 29.03.2018, http://www.kathimerini.gr/956297/article/epikairothta/kosmos/mini-baby-boom-sth-germania-logw-prosfygwn

Στάσεις απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα, Ειδικό αφιέρωμα, *Πολιτικό Βαρόμετρο της Public Issues 160*, Οκτώβριος 2016 Αθήνα, http://www.publicissue.gr/wp-content/uploads/2016/11/var-160-oct-2016_ref.pdf

Τράπεζα της Ελλάδος (2016). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2016*. Αθήνα: ΤτΕ.

Υπηρεσία Ασύλου (2017), στοιχεία αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα, 2013 – 3ος 2017 15/4/2017.

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (2017), *Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων. Το Έργο της Εκπαίδευσης των Προσφύγων, Α. Έκθεση Αποτίμησης του Έργου για την Ένταξη των Παιδιών των Προσφύγων στην Εκπαίδευση (Μάρτιος 2016-Απρίλιος 2017), Β. Προτάσεις για την Εκπαίδευση των Παιδιών των Προσφύγων κατά το*

σχολικό έτος 2017-2018, Αθήνα, https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf
ΦΕΚ (2018), Αρ. Φύλλου 1366, Τεύχος Β, 20 Απριλίου 2018, Αποφάσεις 7001 & 8269, σελ. 14925-14927.

Ξένη

Alexandridis A. & Dalkıran M. (2017) *Routes Change Migration Persists The Effects of EU Policy on Migratory Routes*, Al Sharq Forum, Istanbul, http://sharqforum.org/2017/03/28/routes-change-migration-persists-the-effects-of-eu-policy-on-migratory-routes/

Amnesty International (2016) Trapped in Greece. An avoidable refugee crisis, https://www.amnesty.org/en/documents/eur25/3778/2016/en/

Cavounidis J. (2016), *The Emigration of Greeks and Diaspora Engagement Policies for Economic Development*, Reports 76, Centre for Planning and Economic Research (KEPE), Athens.

Credit Suisse (2015), Can migrants boost European growth, ease labor constraints?

European Commission (2007), Standard Eurobarometer 68 Autumn 2007, Published December 2007

European Commission (2012), Standard Eurobarometer 78 Autumn 2012, Published November 2012

European Commission (2016), An economic take on the refugee crisis, institutional paper 033, July 2016, Publications office of the European Union

https://ec.europa.eu/greece/news/20170303_istories_prosfigwn_metanastwn_ellinikasxoleia_el

European Comission (2017), Managing Migration, EU Financial Support to Greeece, August 2017

European Commission (2017), Standard Eurobarometer 88 Autumn 2017, Published November 2017

<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2143>

European Union Agency for Fundamental Rights-FRA (2017), Monthly data collection: April 2017, http://fra.europa.eu/en/theme/asylum-migration-borders/overviews/april-2017

Eurostat (2008), *Labour market situation of migrants*, Eurostat Labour force survey.

Eurostat (2011), *Methodologies and Working Papers, Indicators of Immigrant Integration, A Pilot Study*, Eurostat, European Commission.

Eurostat (2018a), Eurostat celebrates Greece, 25 March 2018, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20180325-1?inheritRedirect=true >

Eurostat (2018b), Population age structure by major age groups, 2007 and 2017, 30 May 2018, < http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2007_and_2017_(%25_of_the_total_population).png >

Eurostat, Asylum and Managed Migration Data

http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/main-tables

Eurostat, Asylum Statistics
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics

Eurostat, First time asylum applicants in the EU-28 by citizenship,
ec.europa.eu/Eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report

Eurostat, Migration and Migrant Population Statistics

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

EY (2016), Managing the EU migration crisis, from panic to planning.

Foged and Peri, (2016), Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data, American Economic Journal: Applied Economics, Vol 8, No 2, April 2016

FRONTEX (2017a) Migratory routes map, http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/

FRONTEX (2017b) News Release. Migratory flows in March: Fewer arrivals in Italy

2018-04-13, https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/migratory-flows-in-march-fewer-arrivals-in-italy-JYGSWQ

IMF Staff Discussion Note (2016), The refugee surge in Europe: Economic Challenges, January 2016, various authors.

IMF (2016), The Labor Market Performance of Immigrants in Germany, Robert Beyer, January 2016.

IOM (2015a). Addressing Complex Migration Flows in the Mediterranean: IOM Response Plan, Spotlight on South-Eastern Europe,
https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/seeeca/SEE-Adressing-Complex-Flows-in-the-Mediterranean.pdf

IOM (2015b), Response Plan for the Mediterranean and Beyond, Addressing complex migration flows in the countries of origin, transit and destination, October 2015,
https://www.iom.int/sites/default/files/press_release/file/IOM-Response-Plan-for-the-Mediterranean-and-Beyond-Oct2015.pdf

IOM (2016a), Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of available data and information, reporting period 2015, https://www.iom.int/sites/default/files/situation_reports/file/Mixed-Flows-Mediterranean-and-Beyond-Compilation-Overview-2015.pdf

IOM (2016b), Analysis: flow monitoring surveys, Reporting period January 2016 - November 2016, http://migration.iom.int/docs/AnalysisFlow_Monitoring_Surveys_in_the_Mediterranean_and_Beyond_-_16_November_2016.pdf

IOM (2017) Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of available data and information. http://migration.iom.int/docs/2016_Flows_to_Europe_Overview.pdf

IOM (2018) *Mediterranean Migrant Arrivals Reached 171,635 in 2017; Deaths Reach 3,116,* https://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reached-171635-2017-deaths-reach-3116 .

Kasimati, E. (2016). Migration flows and their impact on the Greek Tourism, A Round-Table Discussion on The Current Refugee Crisis in the Mediterranean Basin, 21 March 2016, Athens, Greece. Διαθέσιμο στο: < https://www.atiner.gr/press/2016-07-DT-RT-MDT.pdf >.

Kasimati, E. (2017). The impact of migration flows on Greek tourism, *12th Annual International Symposium on Economic Theory, Policy and Applications*, 22-25 May 2017, Athens, Greece. Διαθέσιμο στο: <https://www.atiner.gr/2017/2017PRO-ECO.pdf>.

Migration Policy Center (2016), *From Refugees to Workers, Mapping Labour-Market Integration Support Measures for Asylum Seekers and Refugees in EU Member States*, various authors, 2016.

Nasser, R. and S. Symansky (2014), *The Fiscal Impact of the Syrian Refugee Crisis on Jordan*, USAID Report.

OECD (2015), How Will the Refugee Surge Affect the European Economy? *Migration Policy Debates* N° 8, November 2015, OECD Publishing

OECD (2016), Social and Welfare issues, Refugees are not a burden but an opportunity, www.oecd.org/social/refugees-are-not-a-burden-but-an-opportunity.htm

OECD (2016), *Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World*, OECD Publishing, 2016, Paris. *http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2017-en*

Panagiotopoulou R. (2016). *Migration Flows, Nationalism and Extreme Right: Ideological Challenge for European Solidarity*, ESA RN18 Mid-Term Conference Rethinking Power in Communicative Capitalism, Critical Perspectives on Media, Culture and Society, ISCTE-IUL, 8-10 September 2016, Lisbon. Διαθέσιμο στο: *https://bib.irb.hr/datoteka/836321.Book_of_Abstracts_ESA_RN18_2016.pdf*

Panagiotopoulou R. (2017). Immigrants vs natives: Threats and fears for European solidarity, *Media and Fear International Symposium*, 16 March 2017, Lund Sweden. Διαθέσιμο στο: <http://linklab.unilink.it/wp-content/uploads/2017/03/Programma-Media-and-fear_aggiornato.pdf>

Pew Research Center (2018), Origins and Destinations of the World's Migrants, 1990-2017, <http://www.pewglobal.org/2018/02/28/global-migrant-stocks/?country=GR&date=2017>

Rowthorn, R. (2008), *The fiscal impact of immigration on the advanced economies*, Oxford University Press.

Ruist, J. (2015), The fiscal cost of refugee immigration: the example of Sweden, *Population and development review*, December 2015, published on behalf of the Population Council by Wiley – Blackwell.

Triantafyllidou A. & Mantanika R. (2016), *Migration in Greece: Recent Developments in 2016*, Report prepared for the OECD Network of International Migration Experts (formerly SOPEMI), Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athens http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/10/2016.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (1951), Convention and Protocol relating to the status of refugees, http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2013), A new beginning Refugee integration in Europe, September 2013.

United Nations High Commissioner for Refugees- UNHCR (2016), Profiling of Syrian arrivals on Greek islands in January 2016, 23 February 2016.

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2018a), Greece Cash Assistance, March 2018, <http://estia.unhcr.gr/en/greece-cash-assistance-march-2018/>

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2018b), Greece ESTIA Accommodation Capacity Weekly Update April, 17 2018, <http://estia.unhcr.gr/en/accommodation-programme-weekly-update-17-april-2018/>

United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR (2018c), Fact Sheet Greece 1-28 February 2018, https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62950.

Wike R., Stokes B. and K. Simmons (2016), *Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs*, PEW Research Center, July 2016, http://www.pewglobal.org/2016/07/11/europeans-fear-wave-of-refugees-will-mean-more-terrorism-fewer-jobs/